

PETRUS JOSEPHUS SERVATIUS SERRARENS

Een scriptie over zijn leven en denken, vervaardigd
in het kader van de kandidaatsstudie aan de
subfaculteit politicologie (fsw-a)

Amsterdam, september 1972 Jeroen Sprenger

INHOUDSOPGAVE

Inleiding	blz 1
<u>Hoofdstuk I</u>	
1888-1916	4
<u>Hoofdstuk II</u>	
Herwonnen levenskracht	6
<u>Hoofdstuk III</u>	
De novemberdagen van 1918	13
<u>Hoofdstuk IV</u>	
De oprichting van het ICV en het werk in de Internationale Arbeidsconferentie.	19
<u>Hoofdstuk V</u>	
De jaren twintig en dertig	24
<u>Hoofdstuk VI</u>	
Oorlog en bezetting	31
<u>Hoofdstuk VII</u>	
Na de oorlog; De Europese beweging	34
<u>DEEL TWEE</u>	
<u>Hoofdstuk I</u>	
De christelijke vakbeweging en het so- cialisme.	41
<u>Hoofdstuk II</u>	
Het economisch wereldprogramma	46
<u>Hoofdstuk III</u>	
Het fascisme en het nazisme	53
<u>Hoofdstuk IV</u>	
Het communisme	57
<u>Hoofdstuk V</u>	
Het ICV na het vertrek van Serrarens	60
<u>Nummer 1 t/m 192</u>	61 t/m 69
<u>Literatuur</u>	70, 71

In de trein naar Genève zitten twee mensen. Ze zijn op weg naar de internationale arbeidsconferentie. Eén voert voortdurend het woord over zichzelf en geeft de ander nauwelijks de gelegenheid om iets terug te zeggen. De trein nadert al Basel als de eerste zegt: "Zeg, ik zit de hele tijd over mezelf te praten. Vertel jij nu ook eens iets: wat vond je van de speech die ik laatst gehouden heb?"

Het is één van de vele anecdoten over Petrus Josephus Serrarius Serrarens (1888-1963), die zijn ijdelheid moeten demonstreren.

Serrarens was binnen de Nederlandse katholieke arbeidersbeweging een bijzonder persoon. Bijna allen van zijn collega's vakbewegingsleiders kwamen zelf uit de harde praktijk van de arbeid rond de eeuweinde. Hij echter wordt geboren in het gezin van een militair en krijgt de gelegenheid een HBS-opleiding te volgen. Zelfs practiseert hij nog enkele jaren als onderwijzer. Door deze achtergrond heeft hij een voorsprong op zijn collega's, die zijn intellectuele inbreng zeer op prijs stellen. De katholieke arbeidersbeweging moet namelijk, meer nog dan de andere vakorganisaties, intellectuele steun ontberen.

Serrarens is de aangewezen man als er internationale contacten gelegd moeten worden en een internationaal christelijk vakverbond moet worden opgericht. Door zijn talenkennis is hij echter niet alleen een goede tolk, maar tevens een succesvol bemiddelaar tussen Belgen en Fransen enerzijds en de Duitsers anderzijds. Hun twisten bemoeilijkten een internationale samenwerking binnen een ICV, maar door tactvol optreden van Serrarens kon het ICV toch in 1920 worden opgericht.

In zijn functie van secretaris-generaal van het ICV, waaraan Serrarens zijn grote bekendheid ontleent, is hij een belangrijk propagandist van de christelijke vakbeweging. Rerum Rovarum en - later Quadragesimo anno zijn voor hem wat de geschriften van Marx en Engels voor de socialisten zijn.

In zijn gehele optreden ligt de ambivalentie van de christelijke vakbeweging opgesloten. Aan de ene kant is hij de behartiger van de belangen der arbeiders en aan de andere - minstens zo belangrijke - kant christen. Het is een ambivalentie die hij zeker - evenals elke andere christelijke vakbewegingsleiders - zal ontkennen, hetgeen niet wegneemt, dat hij bij zijn standpuntbepaling altijd meer belangen in de gaten hield, dan die van de arbeiders alleen.

De ideeën van Serrarens over de christelijke vakbeweging en de socialistische doen nu enigszins antiek aan, waardoor men zou kunnen vergeten, dat deze ideeën eens leefden in het christelijke volksdeel en reden waren om de socialistende roden - te vuur en te zwaard te bestrijden. De socialisten waren echter ook niet kinderachtig in hun bejageningen van de christelijke vakbeweging.

In deze scriptie wordt geprobeerd Serrarens wat nader te belichten. Daar het mij voor de loop van het verhaal beter leek, heb ik de levensloop van Serrarens en zijn ideeën over vakbeweging, nationaal-socialisme, fascisme en communisme in twee gescheiden delen ondergebracht. Het zal duidelijk zijn dat een dergelijke scheiding - beter gezegd onderscheiding - niet goed te maken is, zodat er in de beide delen stukjes voorkomen, die eigenlijk in het andere hadden moeten staan.

Er is over de persoon Serrarens voldoende materiaal te vinden, maar desondanks moeten er nog enkele leemten gevuld worden. Ik ben daarom dankbaarheid verschuldigd aan: J.H. Welters, een schoonzuster van Serrarens, en de heren J.Alders, H.H. Kuiper, H.H. Mulder en W. Sprenger, die mij geholpen hebben met de ontbrekende stukjes.

Jeroen Sprenger.

DEEL I

De levensloop van Petrus Josephus
Servatius Serrarens,
12 november 1888 - 26 augustus 1963

Macht kan het rijk, macht kan het rijk
niet bouwen.
Geen stelsel kan het. Hier geldt groot
noch klein
Liefde, geduld en onwrikbaar vertrouwen
moeten daarvan de stenen zijn.

HENRIETTE ROLAND HOLST.

HOOFDSTUK I 1888-1916

Het is 12 november 1888, als het gezin van de administrateur bij de pontonniers - genietroepen, in het bijzonder uitgerust voor het slaan van pontonbruggen - Petrus Franciscus Serrarens uitgebreid wordt met een zoon: Petrus Josephus Servatius Serrarens. Vader woont dan met zijn vrouw, Anna Maria Christina Janssen, en zijn dochter Anna Maria Josephina bij de kazerne aan de Buiten Walevest nr 10 in Dordrecht. Hij werd geboren te Hoofdplaat (Zeeuws-Vlaanderen) op 6 december 1840. Zijn echtgenote werd in Maastricht geboren op 12 mei 1845.¹

In 1904 verlaat P.F. Serrarens de militaire dienst en vestigt zich met zijn gezin in de Vriesestraat 44 te Dordrecht. Was hij eerst, als administrateur, in dienst van het leger, nu doet hij zijn werk op een kantoor. Voordat P.F. Serrarens zich in Dordrecht vestigde, woonde hij te Maastricht, alwaar zijn dochter Anna Maria op 1 januari 1881 geboren werd. Zijn zoon Jos doorliep na de lagere school in vijf jaar de HBS en wilde - 16 jaar oud - daarna rechten gaan studeren in Leiden. Hoewel hij in aanmerking kwam voor een beurs, gingen zijn ouders niet akkoord met zijn plannen. Zij zagen liever, dat hij onderwijzer werd, zodat Jos Serrarens zich liet inschrijven bij de Vormschool voor onderwijzers in Rotterdam. Het is op deze - openbare - school, dat Serrarens voor het eerst zich gedwongen voelt op te komen voor de katholieke beginselen. In de schoolkrant weert hij zich - de enige katholiek op deze school - duchtig op dit terrein. Na zijn schooltijd staat hij een aantal jaren in Dordrecht voor de klas, maar het plan om rechten te gaan studeren blijft in zijn gedachten.

Wanneer Serrarens in contact komt met de sociale emancipator en staatsman prof. Aalberse, maakt deze zoveel bij hem los, dat hij definitief besluit om naar Leiden te gaan. Na het, met goed gevolg afgelegde Staatsexamen tot toelating aan de faculteit der rechtsgeleerdheid staat niets hem meer in de weg om zijn ouderlijk huis, dat sinds 1913 in de Voorstraat 328/330 in Dordrecht stond, op 30 oktober voorgoed te verlaten. Serrarens beperkte zich in Leiden niet tot zijn studie in de rechten. Aalberse zocht voor zijn Centraal Bureau van de Katholieke Sociale Aktie (KSA) een bibliothecaris en meende die gevonden te hebben in Serrarens. Niet veel later (1916)

werd er door de pas opgerichte RK Vereniging tot bestrijding van de tuberculose "Herwonnen Levenskracht" aan Serrarens getrokken om, als 'ambtenaar' van deze vereniging, in dienst te komen van het RK Vakbureau. Naast deze organisatie was er een nog veel grotere, die aanspraak meende te moeten maken op de diensten van Serrarens: het Nederlandse leger.

In 1914 was de Eerste Wereldoorlog uitgebroken, en hoewel Nederland daarin niet daadwerkelijk was betrokken, stond het leger paraat om eventuele indringers van het grondgebied te weren. Ook Serrarens - van de Landstormlichting van 1908 - werd daarom in 1917 gemobiliseerd. Dit betekende, dat van de rechtenstudie niet veel terecht kwam. Serrarens was nauwelijks in de gelegenheid geweest zijn boeken te openen.

HOOFDSTUK II

Herwonnen Levenskracht

De arbeidsomstandigheden rond de eeuwwisseling mogen verre van florissant worden genoemd. De hygiëne en reinheid in de werkplaatsen lieten veel te wensen over. Dit - gevoegd bij slechte voeding en voedingsgewoonten, de slechte behuizing en dergelijke - vormde een goede voedingsbodem voor de tuberculose, ook wel de 'witte pest' geheten. Deze besmettelijke volksziekte vond haar slachtoffers - in 1901 stierven 190 van de 100.000 inwoners hieraan - vooral onder het arbeidende deel van de bevolking. Vele verenigingen werden in de eerste jaren van de twintigste eeuw opgericht, die een bijdrage wilden leveren in de bestrijding van deze volksziekte.

Als overkoepelend orgaan werd in 1903 het Nederlands comité tot bestrijding der tuberculose - de latere Nederlandse centrale vereniging tot bestrijding der tuberculose (NCV) - opgericht, die vanaf 1905 adviseerde en controleerde inzake de besteding van de Rijkssubsidie. De taak die de NCV zich stelde is de bestrijding van tuberculose als infectieziekte en als maatschappelijke ziekte door het verminderen van het besmettingsgevaar, en door het verbeteren van die maatschappelijke toestanden, die bij dit doel van betekenis zijn.³

De gezondheidstoestand van de arbeiders was één van die zaken die het RK Vakbureau, waarbij de rooms-katholieke vakbonden waren aangesloten, zeer ter harte gingen. In het eerste jaar van zijn bestaan - het RK Vakbureau was in 1909 opgericht - verzorgde het een uitgave van Roelvink's 'Lessen in gezondheidsleer', dat in 6000 exemplaren werd verspreid.

Bemoeienis van de vakbeweging met de tuberculosebestrijding wordt in het jaarverslag van 1910 bepleit door de secretaris van het RK Vakbureau, P.J.J. Haazevoet, Direct resultaat levert dit pleidooi niet op, maar twee jaar later lanceert de RK Typografenbond het voorstel om een nationaal tbc-fonds op te richten. Het jonge RK Vakbureau ziet hiertoe nog geen mogelijkheid. Daarom besluiten de typografen hun voorstel in te trekken.

In 1913 blijkt de tijd wel rijp te zijn voor een tbc-fonds. Het - oorspronkelijk van de typografenbond afkomstige - voorstel wordt opnieuw - nu door de RK Diamantbewerkersbond - ingediend en aangenomen. Het RK Vakbureau kan zich dan ver-

enigen met de opvatting dat tbc-bestrijding een taak is voor de vakbeweging, omdat tbc beïnvloed wordt door omstandigheden in bepaalde beroepen; door de slechte arbeidsvoorwaarden in bepaalde bedrijven; en door de natuurlijke selectie, die mensen met weinig lichamelijk weerstandsvermogen naar beroepen zendt, die weinig lichaamskracht vereisen, maar hygiënische ongunstige arbeidsvoorwaarden bieden.⁴

De jaarvergadering van het RK Vakbureau stelt een commissie in voor oprichting en beheer van een tbc-fonds.⁵ De dag, waarop deze commissie voor het eerst bijeenkomst - 15 juni 1913 - is de geboortedag van de RK Vereniging tot bestrijding der tuberculose 'Herwonnen Levenskracht'.⁶

De nieuwe vereniging stelt zich ten doel het bevorderen van wettelijke maatregelen voor fabrieken en werkplaatsen ter voorkoming en bestrijding van tbc en daarnaast leden en hun huisgenoten van bij het RK Vakbureau aangesloten vakverenigingen, die aan tbc lijden, te doen opnemen in herstellingsoorden en medicijnen te verschaffen.⁷

Het werk dat voor Herwonnen Levenskracht gedaan moest worden, kwam de eerste jaren op de schouders neer van P.J.J. Haazevoet, die administratief ter zijde werd gestaan door mejuffrouw M.J.M. Haazevoet, 'ambtenaren voor Herwonnen Levenskracht'. Voor de uitbouw en popularisering van Herwonnen Levenskracht werd een leidende kracht en propagandist nodig geacht. Een officiële oproep, gevolgd met een examen en een geneeskundig onderzoek, leverde geen geschikte kandidaat op. Na deze weinig succesvolle onderneming besloot het bestuur van het RK Vakbureau contact op te nemen met de bibliothecaris van het Centraal Bureau der Katholieke Sociale Aktie in Leiden, die het bestuur aanbevolen was - door prof. Aalberse, die toen juridisch adviseur van het RK Vakbureau was - als de juiste man voor deze functie. Deze bibliothecaris - P.J.S. Serrarens - was bereid in dienst te treden van Herwonnen Levenskracht op voorwaarde, dat hij zijn, in Leiden begonnen, rechtenstudie aan de Rijksuniversiteit van Utrecht - het hoofdkantoor van het RK Vakbureau staat in Utrecht - mocht voortzetten, zodra hij was ingewerkt en de tijd daarvoor vrij zou hebben, Het RK Vakbureau ging hiermee akkoord en na twee jaar bij de KSA werkzaam geweest te zijn, verliet Serrarens op 16 oktober

1916 Leiden om zich te gaan wijden aan de tbc-bestrijding. Kuiper (in zijn "Uit het rijk van de arbeid"): "Het was (...) een moeilijke stap, waarbij tenslotte zijn grote genegenheid voor de roomse vakbeweging de doorslag gaf".⁸

Serrarens wordt belast met de dagelijkse leiding van Herwonnen Levenskracht, hetgeen ondermeer inhield, het aanboren van financiële bronnen en de oprichting en instructie van plaatselijke comité's.⁹ Begin 1917 wordt hij - in zijn hoedanigheid van 'ambtenaar voor Herwonnen Levenskracht' - toegevoegd aan het bestuur van het RK Vakbureau.¹⁰ Zijn inwerktijd wordt op 5 juni 1917 verstoord als hij onder de wapenen geroepen wordt om zijn aandeel te leveren in de verdediging van het vaderland.

Alle pogingen, die door het RK Vakbureau in het werk worden gesteld om Serrarens - die behoorde tot de Landstormlichting van 1908 - vrijgesteld te krijgen, lijden schipbreuk. De NCV - die door de minister om advies gevraagd wordt - ziet geen noodzaak Serrarens vrij te stellen van zijn plichten jegens het vaderland. De tbc-bestrijding is - naar zij meent - bij haar in goede handen en zij ziet in Herwonnen Levenskracht niets anders dan een hinderlijke concurrent in Liefdadigheid.¹¹

Serrarens is nu gedwongen Herwonnen Levenskracht te besturen vanuit de legerplaatsen Harderwijk, Bergen op Zoom en elders. Tijdens zijn diensttijd geniet hij zelfs de eer een officiersopleiding te mogen volgen. Deze opleiding verhindert hem echter niet om een serie lezingen met lichtbeelden op te zetten ter propagering van het werk van Herwonnen Levenskracht. De eerste lezing wordt in juni 1917 gehouden.¹² Deze nieuwe wijze van propaganda-voering slaat erg aan en Serrarens - die zeer goed van tongriem gesneden is - trekt hiermee steeds volle zalen.¹³ Al zijn activiteiten ten spijt, weet Serrarens daarnaast nog tijd vrij te maken voor de RK bond van dienstplichtigen St Joris, waarvan hij voorzitter wordt. Na anderhalf jaar - op 13 november 1918 - komt er een einde aan zijn militaire loopbaan en gaat hij met groot verlof.¹⁴

Serrarens krijgt geen tijd om bij te komen. Door de grote sociale nood, die dan heerst en het weinig effectieve beleid van de regering Ruys de Beerenbrouck daartegen, heeft de leider van de Sociaal-democratische arbeiderspartij (SDAP), P.J. Troelstra, zich genoodzaakt gezien, een revolutionaire toon

aan te slaan, waardoor het land in rep en roer raakt. In die situatie biedt het RK Vakbureau de regering zijn steun aan, mits binnen afzienbare tijd een aantal voorwaarden zullen worden vervuld. Eén van die voorwaarden is: het verlenen van een subsidie, en het bouwen van een noodsanatorium voor de tbc-bestrijding. De regering is bereid de gevraagde medewerking te verlenen.

Serrarens heeft de barakken van het militaire kamp Hattem op het oog, - die - naar zijn mening - best omgebouwd kunnen worden tot een noodsanatorium. Binnen afzienbare tijd weet hij het grootste sanatorium van Nederland - 255 bedden - van de grond te krijgen. De barakken van Hattem - 22 in getal - worden in de buurt van Apeldoorn - op een terrein van 10 hectare, dat van de gemeente Apeldoorn wordt gehuurd - neergezet. Zij vormen het sanatorium Berg en Bosch. Ondanks een vertraging in de bouw van twee maanden door een staking van de 'rode' arbeiders, is de inrichting reeds op 28 juli 1920 voltooid.¹⁵ Het sanatorium kan officieel worden geopend door minister Aalberse. De medische leiding wordt in handen gelegd van dr W. Bronkhorst, een 'ontdekking' van Serragens, die Berg en Bosch een vermaardheid zal geven, die zich uitstrekt tot ver over de landsgrenzen. Met grote overgave heeft Bronkhorst zich van deze taak gekweten.¹⁶

Het benodigde geld - fl. 1.355.000,-- werd op velerlei wijze bij elkaar geschraapt.¹⁷ Ondermeer door inzamelingen op film- en lichtbeeldavonden, door de jaarlijkse Speldjes - of Bloemdag, door het houden van loterijen en door subsidies.¹⁸ Naast deze ongeregelde inkomsten krijgt Herwonnen Levenskracht met ingang van 1 januari 1920, een vast bron van inkomsten; alle leden van de RK Vakverenigingen staan dan 1 cent per week af voor de tbc-bestrijding.¹⁹ Voordat het echter zo ver is, vormt Herwonnen Levenskracht een twistappel - één van de vele - tussen het RK Vakbureau en de Federatie der diocesane werkliedenbonden, ondanks de toekenning van gelijke rechten aan leden van beide organisaties.

Het RK Vakbureau en de Federatie waren in een voortdurende strijd gewikkeld over het afpalen van elkaars werkterrein. Het RK Vakbureau was voortgekomen uit bemoeienissen van onder andere Schaepman, die - gesteund door de bisschoppen van

Utrecht en Den Bosch - de katholieke arbeiders wilden organiseren naar beroep. Deze vakverenigingen zouden dan tegenover de werkgevers moeten staan. De Federatie - opgericht in 1906 - was daarentegen op geheel andere leest geschoeid. Voortgekomen uit de RK Volksbond van Willem Passtoors - in 1888 opgericht - was zij diocesaan georganiseerd en stond zij open voor alle klassen der maatschappij. De Volksbondgedachte vond veel weerklank in de bisdommen - diocesen - van Haarlem, Roermond en Breda. Schaepman had er geen hoge dunk van, getuig zijn opmerkingen bij de stichting van de afdeling Utrecht van de katholieke werkliedenvereniging (19 maart 1893): "Deze (de Volksbond, spr) is een vereniging, waar de kleine man zijn hart eens mag luchten in presentie van deftige mensen, en waarin hij verder zoet wordt gehouden".²⁰

De diocesane Volksbonden kregen langzamerhand het karakter van een arbeidersorganisatie door de oprichting van de RK. Boeren- en Tuindersbond (1896), de RK Middenstandsbond (1902) en de RK Werkgeversvereniging (1915). In een communiqué (1916) wordt door de bisschoppen een taakverdeling vastgesteld tussen RK Vakbureau en Federatie.²¹

Een van de taken, die de Federatie toegewezen kreeg, was de tbc-bestrijding. Het RK Vakbureau ging hier niet mee akkoord en was niet van plan Herwonnen Levenskracht zondermeer aan de Federatie af te staan. Het overleg over deze zaak tussen de beide partijen wilde niet vlotten, waardoor het twee jaar heeft geduurd voordat er een gemeenschappelijk voorstel naar het episcopaat ging. Maar daarna stokte de ontwikkelingen weer, totdat Serrarens - tijdens de voorbereidingen van de bouw van het sanatorium Berg en Bosch - aan de bisschop van Haarlem vroeg toe te staan, dat de zusters Dominicanessen van Voorschoten de verpleging in het sanatorium op zich zouden nemen. De bisschop wilde die toestemming verlenen, mits Herwonnen Levenskracht in beheer zou komen van Federatie en RK Vakbureau. Nu was de zaak snel beklonken. De beide organisaties kwamen overeen, dat hun leden tevens lid zouden worden van Herwonnen Levenskracht en dat het bestuur ervan uit zeven man zou moeten bestaan - drie benoemd door het RK Vakbureau en drie door de Federatie, die gezessen het zevende lid zouden aanwijzen.²²

Op 1 januari 1920 is de herstructurering een feit; Herwonnen

Levenskracht is dan ook niet langer aan "liefdadige instelling voor de arme (...), maar een fonds van onze eigen arbeidersbeweging uit haar en door haar grootgemaakt en dus ook van en voor haar".²³ Uit afgevaardigden van de plaatselijke afdelingen van de bij het RK Vakbureau aangesloten vakbonden en van de diocesane Volksbond of werkliedenvereniging werden comité's opgericht, die in hun plaats het propaganda-werk voor Herwonnen Levenskracht op zich namen. Eind 1920 waren er al 116 van dergelijke comité's, eind 1921 165 en eind 1922 220, Hun werk bestond uit het verspreiden van geschriften en wandteksten en het organiseren van voordrachten met lichtbeelden over tbc-bestrijding.²⁴

Na zijn verkiezing tot secretaris-generaal van het Internationaal Christelijk Vakverbond - in juni 1920 - trekt Serrarens zich langzaam maar zeker terug uit het werk van Herwonnen Levenskracht. Zijn taak wordt voor een belangrijk gedeelte overgenomen door J.Th. van der Laan. Hij blijft echter nog lange tijd voorzitter van het bestuur van Herwonnen Levenskracht; en blijft zich inzetten, in woord en geschrift, voor de tbc-bestrijding, onder andere als redacteur van het maandschrift Zonnebloemen, dat sinds 1923 door Herwonnen Levenskracht wordt uitgegeven.

Samen met de longarts Bronkhorst schrijft Serrarens enkele populair-wetenschappelijke brochures over tuberculose, die in grote aantallen worden verspreid.²⁵ Steeds weer wijst hij erop, dat de tuberculose niet op zichzelf staat, maar nauw verband houdt met de sociaal-economische situatie. Dit blijkt bijvoorbeeld uit de rede 'De indirecte bestrijding der tuberculose', die hij op 8 juli 1923 hield:

"Onder gewone omstandigheden zou het verband tussen tuberculose en volkswelvaart wellicht bewijs nodig hebben.

Voor het thans levende geslacht (...) behoef ik slechts te wijzen op twee feiten (...). Toen tijdens de oorlog de voedingstoestand van ons volk beduidend slechter werd, steeg de jaarlijkse tuberculose-sterfte met een scherpe lijn van 9.000 tot 14.000. De ellende van onze Duitse buren wordt eveneens fel geregistreerd door stijgende sterfte cijfers voor tuberculose. (...) (we) mogen toch vaststellen, dat met een vermindering van de welstand, die

lichamelijke verzwakking meebrengt, de mens een gemakkelijker prooi wordt voor tuberculose".²⁶

Ondanks al het enthousiasme, dat Serrarens steeds weer weet los te weken, kan hij de katholieke arbeidersbeweging er niet toe bewegen, de bijdrage aan Herwonnen Levenskracht te verhogen. Bij het 25-jarig bestaan ervan - in 1938 - houdt hij een rede, waarin hij vraagt die éne cent - die ieder lid per week aan Herwonnen Levenskracht afdroeg - een 'broertje' te geven. Zijn pleidooi heeft geen succes. Tot op de dag van vandaag is de oude regeling blijven bestaan.²⁷

HOOFDSTUK III

De novemberdagen van 1918

November 1918, de Eerste Wereldoorlog is ten einde. De Duitse keizer - Wilhelm II - vlucht naar Nederland, het door de grote oorlogsinspanningen uitgeputte Duitse Rijk in grote wanorde achterlatend. Allerlei groeperingen - linkse zowel als rechtse - trachten de macht te grijpen. Eén ervan is de Spartacusbond van Karl Liebknecht en Rosa Luxemburg, die op 9 november de 'vrije socialistische republiek Duitsland' uitroepen. In navolging van de bolsjewisten, die een jaar eerder in Rusland een socialistische staat vestigden, wil de bond in Duitsland het socialisme in de praktijk verwezenlijken.

Deze revolutionaire woelingen missen hun uitwerking niet op het buurland. Nederland mag dan niet daadwerkelijk aan de oorlog hebben deelgenomen, de invloed ervan was toch duidelijk merkbaar. Na afloop van de oorlog denkt men dan ook wat ruimer te kunnen ademen, en de broekriem te kunnen verwijden.

Groot is de ontevredenheid, wanneer deze zonnige vooruitzichten in de mist verdwijnen. Een aantal vooraanstaande leden van de SDAP - onder wie P.J. Troelstra - worden dan bevangen door een revolutionair elan. Geruchten over steun van katholieke arbeiders aan de revolutie versterken Troelstra en de zijnen in de mening, dat de tijd rijp is om in naam van de arbeiders de regering over te nemen.

Op 11 november tijdens een demonstratie in Rotterdam en op 12 november in de Tweede Kamer der Staten-Generaal roept Troelstra tot de revolutie op, maar het gewenste resultaat blijft uit. De regering - hoewel trillend op haar benen - weet zich staande te houden, gesteund door het RK Vakbureau. De katholieke arbeidersbeweging had zich niet - zoals Troelstra verwachtte - achter de revolutionairen geschaard.

In zijn gedenkschriften haalt Troelstra - terugkijkend op deze voor hem zo ongelukkig verlopen periode - de Franse socioloog Bousquet - schrijver van 'De sociale ontwikkeling in Nederland' - aan. Deze zegt, dat in de top van de katholieke politieke partij een ogenblik overwogen zou zijn om, net als het Duitse "Zentrum", te handelen en zich solidair met revolutie en republiek te verklaren. Een gesprek met Serrarens maakt hem echter duidelijk, dat het niet de leiding van de katholieke partij, maar die van de katholieke vakbeweging was, die zich beraden

heeft over de houding die tegenover de revolutie moest worden aangenomen. Aldus Troelstra.

"Vastgesteld moet echter worden, dat niet weersproken is, wat voor mij het belangrijkste is: dat ook de katholieke arbeiders zodanig onder de indruk van de Duitse revolutie waren, dat zij, vóórdat ik mijn Rotterdamsche rede had gehouden, medewerking aan een revolutie, in plaats van steun aan de regering, hebben overwogen".²⁸

Troelstra noemt - ter ondersteuning van zijn visie - een aantal voorbeelden, die aan moeten geven, dat ook de katholieke arbeiders weinig tevreden waren met het beleid van de regering-Ruys de Boerenbrouck, zoals de mijnwerkersstaking in 1917, de hongerdemonstraties in Maastricht, een protestactie - in de week vóór 10 november - van de katholieke arbeidersbeweging tegen de gebreken der distributie en een telegram van de vakvereniging St Jozef (bouwvakarbeiders) aan de minister met als tekst: "Bevolking in hoge mate onrustig".²⁹

Een bewijs voor de, door Troelstra geuite, beweringen is niet te vinden.³⁰ Namelijk, voordat hij zijn revolutionaire redevoeringen hield - in de eerste dagen van november - worden er op initiatief van de katholieke Kamerfractie, bijeenkomsten gehouden en werd begonnen met het mobiel maken van het katholieke volksdeel. In het weekend van 10 november wordt er door het bestuur van het RK Vakbureau te Utrecht krijgsraad gehouden. Het meent, dat er effectief moet worden ingegrepen. De gemaakte plannen worden 's maandags vanuit Den Haag uitgevoerd. De Federatie van diocesane volks- en werkliedenbonden wordt telegrafisch uitgenodigd hieraan deel te nemen, maar daar het telegram vertraagd aankomt, blijft steun uit die hoek achterwege. Het RK Vakbureau richt zich op 11 november met een manifest - geschreven door Serrarens - tot de regering, waarin steun ter handhaving van orde en gezag wordt aangeboden.³¹

Als tegenprestatie vraagt het van de regering toezeggingen voor belangrijke hervormingen, waaronder een aantal crisismaatregelen - zoals verhoging van brood- en vetrantsoen, versterking van de invloed van de arbeidersorganisaties bij de distributie van voedings- en gebruiksartikelen - en een aantal sociale hervormingen, zoals de invoering van de achturedag,

een collectief arbeidscontract, ziekte-, ouderdoms-, invaliditeits- en werkloosheidsverzekeringen en het toekennen van publiekrechtelijke bevoegdheid aan vakorganisaties. Daarnaast wordt om regeringssteun gevraagd voor de tuberculosebestrijding.

De volgende dag heeft het bestuur een bespreking met de ministers Ruys de Beerenbrouck en Aalberse.³²

Na de verkiezingen van 3 juli 1918 - waarbij voor het eerst algemeen mannenkiesrecht gold - trad, eveneens voor het eerst, een katholieke regering op. Daarin was ook een plaats toebedacht aan de Leidse hoogleraar en wethouder P.J.M. Aalberse. Deze werd het nieuw te vormen ministerie van Arbeid toegewezen.

Doordat de instelling van het nieuwe ministerie enige voorbereidingstijd vergde, werd Aalberse later dan de andere ministers beëdigd. Daardoor was hij niet in staat aan de opstelling van Troonrede en begroting mee te werken. Ruys wilde hem echter niet geheel buiten het begrotingsoverleg houden, en besprak met hem de sociale paragraaf. In deze paragraaf, die Aalberse "wat mager" vond, werden enige wijzigingen aangebracht.

Hoewel sober geformuleerd, bevatte deze paragraaf vier belangrijke punten: de invoering van de Talma-wetten, aanvulling van die wetten, verdere opbouw van de sociale wetgeving en de regeling van de collectieve arbeidsovereenkomst.³³

De door het RK Vakbureau gevraagde hervormingen, die gedeeltelijk in de Troonrede waren aangekondigd en gedeeltelijk in een plan de campagne van Aalberse waren opgenomen - dat voordat hij tot de regering toetrad, was opgesteld - ondervinden weinig tegenwerking bij de regering, die de tijd rijp acht voor sociale hervormingen. Aalberse:

"Ik hoor met genoegen, dat alle heren voor krachtige sociale hervormingen zijn. Ik verheug me erover en wil niets liever. Doch op deze éne voorwaarde: dat als de toestand weer rustig is, en ik er mee kom, de heren niet terugkrabbelen. De arbeiders vertrouwen ons thans ten volle. Als wij later dat vertrouwen beschamen is dat erger dan wanneer nu de revolutie zegepralen zou".³⁴

Vooraf de liberalen en vrijzinnigen hebben de schrik in de benen gekregen door Troelstra's revolutiepoging. In hun over-

tuiging, dat de revolutie niet te keren was, waren ze bereid socialisten in het kabinet op te nemen.³⁵ Enkele liberale werkgevers waren zelfs zo overstuurd, dat ze aanstonds de 44- of 45-urige werkweek invoerden en dit gingen melden bij Schaper, die minister van Arbeid zou worden.³⁶

Als gevolg van de novemberstormen werd het oorspronkelijke regeringsprogramma aangevuld en uitgebreid. Dit, gevoegd bij de hervormingsijver der conservatieven, ziet Troelstra als een positief resultaat van het november gebeuren.³⁷ Volgens Gribling, de biograaf van Aalberse - zou de regering ook zonder revolutiedreiging met een sociale wetgeving gekomen zijn. Slechts bij liberale kamerleden zou angst voor revolutie reden zijn geweest om voor deze wetten te stemmen. Hij wil echter niet ontkennen, dat Aalberse "de wind mee had". De omstandigheden droegen er - naar zijn mening - toe bij, dat er maatregelen konden worden getroffen, die vroeger als "onbereikbare idealen" werden beschouwd.³⁸

Na de voor de regering -Ruys goed afgelopen gebeurtenissen gaf het Hoofdcmité van actie uit de RK Arbeidersbeweging een brochure - 'Roomsche kinine tegen roode koorts' - uit. Deze is van de hand van Serrarens en behaalde een oplage van 100.000 exemplaren. In een polemisch betoog schetst hij de ontwikkeling en in de eerste twee weken van november en de grote verdiensten, die de RK Vakbeweging heeft gehad bij de handhaving van het gezag.

"De revolutie mislukte, dankzij de kloeke houding van onze regering, dankzij het krachtig optreden van heel het christelijke volk, maar vooral - dit mogen wij zonder grootspraak zeggen - dankzij de leiding onzer Roomsche arbeidersbeweging".

En:

Roomsche kinine heeft Nederland van de roode koorts genezen. Het Roomsche leven, de Roomsche actie zal Nederland redden, zal Nederland voeren tot volksgeluk en volkswelvaart."³⁹

Eén van de resultaten van de novemberstorm is de instelling van een Hoge Raad van de Arbeid, die als taak meekreeg de minister van Arbeid bij de voorbereiding en uitvoering van de

arbeidswetgeving van advies te dienen.

De Hoge Raad van de Arbeid heeft 45 leden: 13 leden - onder wie twee vrouwen - die studie hebben gemaakt van sociaal-economische vraagstukken en sociale wetgeving; 6 hoofdambtenaren van het ministerie van Arbeid; 13 werkgeversafgevaardigden en evenveel werknemersafgevaardigden - vijf van het NVV, drie van het RK vakbureau, twee van het CNV, twee van het NAS en één van het ANV.

De aanwijzing van de drie katholieke arbeidersvertegenwoordigers leverde enige problemen op; niet in het minst door inmeniging van bisschoppelijke zijde. Aalberse - altijd al ongelukkig geweest met de gespleten organisatievorm van de katholieke arbeidersbeweging - wil in deze raad geen vertegenwoordigers van standsorganisaties, omdat dan de Raad te groot zou worden. Naar zijn mening zouden de SDAP en andere organisaties, zo zij dat wensen, ook als standsorganisaties erkend kunnen worden. Ook deze zouden dan met succes een plaats kunnen claimen in de Hoge Raad van de Arbeid.⁴⁰

De bisschoppen stellen zich hier tegen te weer in een brief aan Ruys de Beerenbrouck. Volgens hen beperkt de taak van de vakorganisatie zich tot het behartigen van specifieke vakbelangen; en hebben de standsorganisaties de taak de algemene sociale belangen der arbeiders te behartigen. In hun brief schrijven de bisschoppen:

"...durven Wij Uwe Excellentie vragen, rekening te willen houden met de organisatievorm zoals die door Ons voor Onze onderhoorige arbeiders is gewenst".⁴¹

Aalberse wil niet aan deze bisschoppelijke wens toegeven, maar zit er toch danig mee in zijn maag. Heeft hij niet kort tevoren gezegd, dat een katholiek zich moest onderwerpen aan het gezag der bisschoppen? In overleg met het bestuur van het RK Vakbureau weet hij een compromis te bereiken. In de delegatie van het RK vakbureau worden twee vertegenwoordigers van de Federatie opgenomen. De delegatie komt dan te bestaan uit: A.C. de Bruyn, J.A. Schutte en P.J.S. Serrarens. Plaatsvervangers zijn A.H. Smulders, H. Brouwer en A.J. Loerakker. Schutte en Brouwer zijn de afgevaardigden van de Federatie.⁴² Wanneer deze moeilijkheden zijn opgelost, kan de Hoge Raad van de Arbeid op 14 februari 1920 zijn functie als trait

d'union tussen maatschappij en overheid gaan vervullen. Een begin is gemaakt met een georganiseerde overleg tussen een permanente vertegenwoordiging van het volle sociale leven en de Staat; tussen de verenigingen van werkgevers en arbeiders enerzijds, en het ministerie van Arbeid anderzijds, beide - Staat en bedrijfsleven - voorgelicht door deskundigen, die van de sociale wetgeving een bijzondere studie hebben gemaakt.⁴³

HOOFDSTUK IV

De oprichting van het ICV en het werk
in de Internationale Arbeidsconferentie

In het begin van de twintigste eeuw wordt binnen de nationale vakorganisaties de noodzaak gevoeld ervaringen uit te wisselen met collega's in het buitenland. De socialistische arbeidersbeweging is van de oorsprong af internationaal geïnteriseerd, en kent naast de dan bestaande Tweede Internationale ook een internationaal vakverbond. In de confessionele vakbeweging wordt de internationale samenwerking geconcretiseerd in een Internationale Federatie, die in 1908 is opgericht. Secretaris van deze Federatie is Adam Stegerwald.

Op het congres te Zürich - waar deze Internationale tot stand komt - overheerst, net als in de socialistische vakbeweging, Duitsland. Dit leidt ertoe, dat het congres de Duitse opvatting over een interconfessionele vakbeweging volgt. Voor het CNV is dit geen bezwaar - het is immers van oorsprong interconfessioneel van opzet - en het besluit tot deze Internationale toe te treden. De Nederlandse katholieke arbeidersbeweging - het RK Vakbureau is nog niet opgericht - kan met deze opvatting echter niet akkoord gaan. De Nederlandse bisschoppen hebben het interconfessionalisme in de vakbeweging uitdrukkelijk verworpen. Het resultaat is dat de Nederlandse katholieke arbeidersbeweging zich niet bij de Internationale Federatie aansluit en tot 1920 internationaal contact moet ontberen.⁴⁴

Na de oorlog 1914-1918 wordt er van twee kanten naar herstel van de internationale band toegewerkt. Het Belgische Christenvakverbond belegt - in overleg met de Franse zusterorganisatie - op 17 maart 1919 een Internationaal Christelijk Arbeiderscongres met een entente-signatuur. Tegelijkertijd organiseert het Christelijke vakverbond van Zwitserland op 18 maart 1919 in Luzern een congres, waarvoor ook Duitsland uitgenodigd is. Het RK Vakbureau wil beide congressen bijwonen, maar door het niet tijdig afkomen van de visa voor Frankrijk moet het zich beperken tot het Zwitserse congres.⁴⁵

Het grote struikelblok om tot een eenheid te komen blijkt Duitsland te zijn. De net afgelopen oorlog en vooral de deportaties van arbeiders naar Duitsland tijdens die oorlog, hebben bij de Belgen en Fransen veel kwaad bloed gezet. Het zijn de Nederlandse en Zwitserse organisaties - maar vooral Serrarens -

die een bemiddelende rol spelen tussen Belgen en Fransen enerzijds en Duitsers anderzijds. Als resultaat van deze bemiddelingspoging heeft er op 20 februari 1920 in Rotterdam een vertrouwelijke bespreking plaats tussen de kemphanen.⁴⁶ De Duitsers verklaren er, dat zij de deportaties betreuren en er al tijdens de oorlog tegen geprotesteerd hebben. De voornaamste moeilijkheden zijn daarmee - dankzij "een geest van christelijke liefde" - verdwenen en is de weg vrij gemaakt voor de oprichting van een internationaal christelijk vakverbond.⁴⁷

Ter voorbereiding daarvan wordt een comité samengesteld uit bestuursleden van het CNV en het RK Vakbureau, waarvan ook Serrarens deel uitmaakt. Hem valt de eer te beurt het stichtingscongres van het Internationaal Christelijk Vakverbond (ICV), dat op 16, 17 en 18 juni 1920 plaats heeft in het Haagse etablissement 'De Witte Brug', voor te zitten. Erg verwonderlijk is dit eigenlijk niet, want er is in de gehele confessionele vakbeweging van Nederland niemand te vinden, die de moderne talen zo goed beheerst als de voormalige onderwijzer Serrarens.⁴⁸

De oprichting van het ICV vloeit voort uit de noodzaak, dat de christelijke vakbeweging haar houding bepaalt ten opzichte van internationale vraagstukken. Ook wil men trachten de invloed ten opzichte van de niet-christelijke vakbeweging te vergroten.⁴⁹ In zijn inleiding voor het congres bepaalde Serrarens zich tot de invloed die de christelijke vakbeweging kan uitoefenen in de Internationale Arbeidsorganisatie (IAO). Als technisch adviseur van Oudegeest woonde hij in 1919 de eerste Internationale Arbeidsconferentie (IAC) bij in Washington.⁵⁰ Op het congres in Den Haag zijn 98 afgevaardigden uit 10 landen aanwezig: België, Duitsland, Frankrijk, Hongarije, Italië, Nederland, Oostenrijk, Spanje, Tsjecho-Slowakije en Zwitserland, die gezamenlijk 3.367.400 arbeiders vertegenwoordigen. Ondanks de verzoening, die aan de vooravond van de oprichting tussen Belgen en Fransen enerzijds en Duitsers anderzijds heeft plaatsgehad, blijven de verhoudingen enigszins gespannen. Vooral de Duitsers moeten hun dominerende positie van vóór de oorlog prijsgeven. In het bestuur van het ICV is (nog) geen plaats voor personen uit Landen, die met elkaar in oorlog

zijn geweest: de Zwitser Joseph Scherrer (voorzitter) en de Nederlanders Amelink (penningmeester, CNV) en Serrarens (internationaal secretaris, RK Vakbureau) vormen het eerste bestuur.

Ook op een ander terrein moeten de Duitsers terug en wordt de Nederlandse inbreng zichtbaar; het ICV spreekt geen voorkeur uit voor een interconfessionele vakbeweging. Er ontstaat na vele debatten een compromis: "De Federatie stelt zich op het standpunt van de christelijke beginselen".⁵¹

In het socialistische Internationale Verbond van Vakverenigingen (IVV), dat één jaar eerder is opgericht, neemt de Nederlandse vakbeweging ook de vooraanstaande plaats van Duitsland over. Oudegeest en Fimmen - respectievelijk voorzitter en secretaris van het NVV - belasten zich met het secretariaat van het IVV.⁵² Het betekent, dat Nederland de beide internationale vakverbond herbergt. Men spreekt dan ook wel van de Amsterdamse (IVV) en Utrechtse Internationale (ICV).⁵³ Vanaf den beginne heeft het niet zo erg geboterd tussen de twee internationales. Tot een eerste botsing komt het op de derde IAC. Aan deze conferentie nemen de staten deel, die lid zijn van het LAO, net als haar zuster de Volkenbond voortgekomen uit de vrede van Versailles. De delegaties van ieder land bestaan uit vier personen: twee regeringsafgevaardigden, één afgevaardigde van de werkgevers en één van de werknemers. De laatste - de arbeidersafgevaardigde - moet benoemd worden "in overeenstemming met de meest representatieve vakorganisaties". Voor de eerste conferentie - in 1919 te Washington - wil minister Aalberse iemand van het NVV - toen met 200.000 leden veruit het grootste vakverbond in Nederland; daarop volgt het RK Vakbureau met 125.000 leden - aanwijzen en vertegenwoordigers van de andere vakorganisaties als 'technische adviseurs' meesturen. Het CNV en het RK Vakbureau voelen hier niet veel voor. Aalberse besluit daarop in overleg te treden met alle vakorganisaties, waarna de afgevaardigde aangewezen zou moeten worden. Het NAS - dat niet aan de conferentie wil deelnemen - en het NVV - dat recht op afvaardiging meent te hebben en meedeelt dat Oudegeest benoemd moet worden - geven geen gehoor aan de uitnodiging. Daarentegen tonen het CNV en het RK Vakbureau zich wel bereid om met de minister

te praten. Volgens het CNV moet de meest bekwame kandidaat - die het meende te bezitten in zijn voorman Smeenk - aangewezen worden en door het RK Vakbureau wordt Serrarens naar voren geschoven.

Hoewel de ministerraad het meest voelt voor een katholiek, besluit Aalberse desondanks Oudegeest aan te wijzen, daar hij Serrarens - zijn leerling - te weinig bekend vindt. Als pleister op de wonde wordt Serrarens als technisch adviseur van Oudegeest toch naar de conferentie uit gezonden.

De tweede conferentie levert wat de afvaardiging van een arbeidsvertegenwoordiger betreft geen problemen op. Deze conferentie gaat voornamelijk over zeelieden en hun belangen liggen het best in de handen van J. Brautigam, de voorzitter van de Centrale bond van transportarbeiders.

Na tweemaal een NVV-er gestuurd te hebben - besluit Aalberse Serrarens naar de derde IAC af te vaardigen.⁵⁴ Dit is tegen het zere been van het NVV en het IVV. Oudegeest schrijft aan de bewindsman, dat hij een aanslag pleegt op de rechten van het NVV door een bepaalde categorie organisaties op de voorgrond te plaatsen, die geen recht hebben op die plaats. Hij zegt niet terug te deinsen voor de meest afdoende middelen om die rechten te handhaven. Eén van zijn dreigementen is om alle afgevaardigden, die bij het IVV zijn aangesloten van de conferentie terug te trekken, als Serrarens toegelaten zou worden.⁵⁵

Op de conferentie wordt dan ook het mandaat van Serrarens aangevallen. Na enig heen en weer gepraat wordt besloten Serrarens de facto tot de conferentie toe te laten. Het probleem van de vertegenwoordiging zal dan na de conferentie worden voorgelegd aan het Internationaal Hof van Justitie in Den Haag.

In een openbare zitting van het Hof - het is de eerste zaak, die het te behandelen krijgt - op 26 juni 1922 wordt Serrarens gehoord en wordt de klacht van het IVV verworpen.⁵⁶ De uitspraak van het Hof luidt:

"Wenn es also in einem Lande mehrere Berufsverbände gibt, welche die Arbeiterklasse vertreten, werden alle von der Regierung in Betracht gezogen werden müssen, wenn sie daran geht, den Arbeiterdelegierte und seine technische Ratgeber zu bezeichnen. Nur auf dieser Weise wird die Regierung dazu kommen können, Personen zu wählen, welche unter den bestehenden Umstände, in der Konferenz die An-

sicht der Interessierten Arbeitermassen gelten lassen werden".⁵⁷

Deze uitspraak leidt tot een groter vertegenwoordiging van de christelijke vakbeweging bij de IAC.⁵⁸

Voor het ICV betekent deze uitspraak een zekere erkenning voor de opvatting, dat als de voorstellen van de IAC een zo groot mogelijke reikwijdte wil hebben het verstandig zou zijn om het ICV in de beraadslagingen daarover te betrekken.⁵⁹

HOOFDSTUK V

De jaren twintig en dertig

Het is niet de meest rustige tijd, waarin het ICV is opgericht. Direct wordt het geconfronteerd met allerlei ingrijpende economische problemen, die voor een belangrijk deel voortvloeien uit de bepalingen van het vredesverdrag van Versailles, door Aalberse eens een monument van economisch onverstand genoemd. Inflatie, zwevende wisselkoersen, onevenwichtige staathuishouding en daarbij gevoegd de schatplicht van Duitsland aan zijn oorlogstegenstanders; de vrede van Versailles blijkt een doos van Pandora te zijn. Het zijn deze zaken, waarover het ICV-congres van 1922 te Innsbruck - waar het door toetreding van Luxemburg en Joega-Slavië uitbreiding ondergaat - zich buigt.⁶⁰

In een door Serrarens sterk geïnspireerd economisch wereld-program wordt in constructieve zin een oplossing voor deze problemen gezocht en gevonden. Uitgaande van de christelijke beginselen bepleit dit program een wereldeconomie, die berust op de samenwerking van alle delen van de gemeenschap.⁶¹ De per bedrijfstak georganiseerde arbeidsgemeenschappen verenigen zich in een nationale arbeidsgemeenschapscentrale, waardoor er een economisch parlement ontstaat. De staat kan slechts ingrijpen als het economische doel niet bereikt wordt en waar culturele overwegingen dit eisen.⁶² Het congres gaat met dit program akkoord.⁶³

Het ICV moet ook in zijn eigen huishouding de inflatie bestrijden. Het is namelijk zeer moeilijk om een contributiebedrag vast te stellen, als de waarde van het geld in de aangesloten landen snel ten opzichte van elkaar verandert. Het is daardoor niet mogelijk een bepaalde valuta als basiseenheid te gebruiken. Men besluit daarom voor ieder land afzonderlijk de contributie te berekenen als een bepaald percentage van het loon. De arbeiders worden daartoe in vier categoriën - naar hoogte van het loon - onderverdeeld, die ieder een gedeelte van hun loon afstaan aan het ICV.⁶⁴

Ook op andere wijze doen de naweën van Versailles zich gelden in het ICV. Duitsland is door de opgelegde herstelbetalingen in ernstige economische moeilijkheden geraakt. Het ICV dringt er dan bij de betrokken regeringen op aan om dit probleem te regelen; evenwel zonder succes.⁶⁵ Integendeel zelfs, want wan-

neer Duitsland zijn 'verplichtingen' niet na kan komen, bezetten Belgische en Franse troepen in januari 1923 het Ruhrgebied.

Een vredescongres van het IVV heeft evenmin enig resultaat, ondanks een verklaring, dat iedereen zich tot het uiterste zal verzetten als een dergelijke situatie zich zou voordoen. Edo Fimmen - secretaris van het IVV, door Serrarens een naïef man genoemd - moet dan zijn teleurstelling uiten over de inactiviteit van zijn internationale.⁶⁶

De hatelijkheden over en weer staan echter geen samenwerking in de weg tussen de secretarissen van de Amsterdamse en Utrechtse Internationale in het Nederlandse 'Comité voor de wederopbouw van Europa'. Dit comité lanceert het voorstel om een commissie van deskundigen samen te stellen, die - ter oplossing van de 'Wiedergutmachungs' - problemen - zonder officieel mandaat en regeringsinstructies de vrijheid heeft adviezen te geven, die voor juist en uitvoerbaar houden.⁶⁷

Dit meewerken aan een oplossing van het herstelbetalingsprobleem wordt Serrarens niet in dank afgenomen door de Franse bond. Deze is van mening, dat een Internationale zich niet met de internationale politiek mag bezig houden. Het oogmerk van het ICV is echter economische problemen op te lossen.⁶⁸ Dat is ook de reden, waarom Serrarens voor het ICV later aan de Economische wereldconferentie in 1927 te Genève deelneemt.⁶⁹

Het ICV heeft in haar eerste levensjaren niet alleen met economische problemen te maken, maar ook met het opkomend fascisme. Italië wordt het eerst besmet als in 1922 Benito Mussolini zijn mars naar Rome organiseert. Het einde van de vrije vakbeweging in Italië is dan nabij. In 1924 verlaat het Italiaanse Vakverbond het ICV. Grote treurnis ontstaat daarover niet, omdat - hoewel het ICV vele tienduizenden Italiaanse leden telde - er nooit ene lire aan contributie is ontvangen.⁷⁰

De italiaanse staat reorganiseert de vakbeweging en meldt zich bij de IAO aan voor deelname aan de jaarlijkse IAC. Gezamenlijk vallen het IVV en ICV in 1927 het mandaat van de Italiaanse arbeidersafgevaardigde Rossoni aan, die zijn verbazing uit over de samenwerking tussen de duivel - het IVV - en de goede Jezus - het ICV. Serrarens stelt daartegenover, dat de verdediging van de arbeidersbelangen gaat boven de

onderlinge meningsverschillen.⁷¹

De arbeidersafgevaardigden van Duitsland en Oostenrijk vinden in respectievelijk 1933 en 1934 hetzelfde blok tegenover zich. Begin 1933 weet Hitler in Duitsland zich van de macht te verzekeren. Eén van de eerste zaken, die hij op zich neemt, is de ontmanteling van de vakbeweging.

In april stichten socialistische, christelijk nationale en neutrale vakorganisaties een eenheidsvakbeweging, daarmee zich bereid verklarend aan de nieuwe staat mee te werken. Op 2 mei - één dag na de officiële feestdag van de Duitse arbeid - worden alle bezittingen van de socialistische vakbeweging geconfisceerd en de leiders gearresteerd, mishandeld en verjaagd. De christelijk nationale volksbeweging onderwerpt zich vrijwillig aan Hitler en neemt zitting in het 'Comité van actie tot bescherming van de Duitse Arbeid', later Duits Arbeidsfront geheten, dat onder leiding staat van dr Robert Ley. Deze verschijnt in juni op de IAC als arbeidersafgevaardigde. Als technisch adviseurs heeft hij zes nazi's en twee vakbewegingsleiders - Leuschner en Otte - meegenomen. Bernard Otte is sinds 1928 voorzitter van het ICV. Namens de andere arbeidersafgevaardigden bestrijdt Serrarens het mandaat van Ley. Zelfs een voorstel van Ley om de contributie van het Duitse christelijke vakverbond aan het ICV te blijven voldoen, kan hem niet bewegen een ander standpunt in te nemen. Nadat duidelijk is geworden, dat de conferentie in meerderheid het mandaat van Ley bestrijdt - zelfs een vervanger van Ley wordt niet geaccepteerd - trekt de gehele Duitse delegatie zich terug. Leuschner belandt in de gevangenis en Otte wordt vogelvrij verklaard.⁷²

Mocht Serrarens binnen het ICV allerwege sympathie ondervinden voor zijn houding tegenover Duitsland, zijn handelwijze met betrekking tot Oostenrijk - één jaar later - wordt sterk bekritiseerd. Net als de Duitse Arbeidersafgevaardigde wordt in 1934 de Oostenrijkse - nadat zijn mandaat is aangevallen - van IAC geweerd.

Op verzoek van de 'Zentralkommission der christlichen Gewerkschaften' is Serrarens in 1934 samen met Amelink als verslaggever naar Oostenrijk gestuurd. In zijn verslag 'Het probleem Oostenrijk' constateert hij, dat de vorming van een

worden, aldus 'De Vakbeweging'.⁷⁹

De Franse krant l'Humanité heeft het veel minder moeilijk met de niet-verkiezing, van Serrarens. Door zijn verzet tegen de toelating van de Sovjetgedelegeerde heeft hij schade berokkent aan de zaak van de vakbeweging, van de christelijke arbeiders en hun organisaties.⁸⁰

Het werk van Serrarens op de arbeidsconferenties ligt voornamelijk in het vlak van de toepassing van de internationale conventies en aanbevelingen. De lidstaten zijn in het algemeen niet zo snel met het ratificeren ervan. De oudste conventie is die van de achturedag, die op de eerste IAC in Washington werd aangenomen. In 1928 blijken er nog maar weinig landen te zijn, die er gevolg aan gegeven hebben. Maar, zo zegt Serrarens, "een ding staat vast: de werknemers van alle landen en alle richtingen zal zich de achturedag niet laten ontnemen".⁸¹

De door het IAC aanvaardde conventies en aanbevelingen brengen Serrarens nog tweemaal voor het Internationale Hof van Justitie in Den Haag. Volgens de werkgevers zou de IAC haar bevoegdheden overschreden hebben bij de regeling van het nachtwerk van bakker - in 1925 - en van het nachtwerk van vrouwen - in 1932. In beide gevallen krijgen de werkgevers ongelijk.⁸²

Serrarens beijvert zich niet alleen voor het Hof voor de uitvoering van conventies en recommendaties van de IAC, maar ook in de Eerste Kamer der Staten-Generaal, waarvan hij - gelijktijdig met zijn grote tegenspeler Oudegeest - in 1929 lid geworden is, als vertegenwoordiger van de RK Staatspartij. Hij ontmoet daar veel verzet - voornamelijk op formele gronden - van de kant van de regering, die niet gaarne haar 'verse kadetje' 's ochtends wil missen. De regering stelt, dat er slechts tot ratificatie kan worden overgegaan als de wetgeving is aangepast aan de conventie. Daarentegen is Serrarens de mening toegedaan, dat er eerst geratificeerd moet worden, waarna de wetging zo snel mogelijk in die zin gewijzigd moet worden.⁸³

Het debuut van Serrarens in de Eerste Kamer wordt door de Roomse pers uitbundig toegejuicht. Hij treedt in discussie met Henri Polak, dan de 'eminence grise' van de socialistische

vakbeweging. Polak meent, dat de roomse arbeiders beter op hun plaats zijn in de SDAP dan in de RK Staatspartij. De vakbewegingsman Serrarens komt hiertegen in het geweer. Het socialisme van de SDAP maakt naar zijn mening aansluiting van katholieken bij de SDAP onmogelijk. Dit in tegenstelling tot Engeland, waar de Labour-partij niet socialistisch van aard is. Polak bestrijdt dit - Engelandkenner als hij is - ten sterkste, hetgeen niet verhindert, dat Serrarens - volgens de Roomse pers - als overwinnaar uit deze strijd komt. De Volkskrant drukt zelfs het betreffende gedeelte van de Handelingen integraal af.⁸⁴

Het lidmaatschap van de Eerste Kamer - waarin Serrarens zich kritisch opstelt tegenover de economische politiek van de verschillende regeringen en zich ook mengt in de discussies over de spellingshervorming - duurt tot 1937.⁸⁵ Zijn bemoedigen met de vakbeweging en zijn internationale ervaringen zijn voor Aalberse voor te dragen voor het departement van Arbeid.⁸⁶ Hoewel de motieven, waarom Colijn er niet op in ging, niet bekend zijn, mag men wel veronderstellen, dat deze voornamelijk op het terrein van de economische politiek liggen. De denkbeelden van Serrarens en Colijn staan ondermeer op dit punt diametraal tegenover elkaar.

In 1937 maakt Serrarens een overstapje naar de andere kant van het Binnenhof, waar hij overigens niet zo op de voorgrond treedt als in de Eerste Kamer.

Het werk van Serrarens op internationaal en parlementair terrein kunnen hem zijn afkomst niet doen vergeten. Al eerder is genoemd zijn werk voor Herwonnen Levenskracht, maar daarnaast werkte hij ook mee aan de oprichting van een Sociale Hogeschool.

Na het samengaan van de Federatie van diocesane volks- en werkliedenbonden en het RK Vakbureau in het RK Werkliedenverbond in 1925 worden de mogelijkheden bestudeerd om de leemte in het vormingswerk op te vullen, die door de opheffing van het Centraal Bureau der Katholieke Sociale Actie is ontstaan. Daartoe stelt het Verbondsbestuur in 1927 een commissie samen. Van deze commissie maken onder anderen Aalberse, de oprichter van de KSA, en Serrarens, oud-bibliothecaris van de

KSA, deel uit.⁸⁷ De commissie stelt het Verbondsbestuur voor om een Sociale Hogeschool der katholieke arbeidersbeweging te stichten als centrale van het ontwikkelingswerk. De bedoeling van deze hogeschool is vierjarige plaatselijke cursussen en gewestelijke leergangen voor de opleiding van plaatselijke bestuursleden voor te bereiden, te leiden en te beheren. Over deze Hogeschool wordt door de pers nogal honend gedaan - arbeiders, die hun eigen Hogeschool stichten, dat kan toch niet - maar dit neemt niet weg, dat het RK Werkliedenverbond in de winter van 1929 besluit tot stichting ervan over te gaan. Een tweejarige internaatsopleiding voor toekomstige arbeidersleiders - dat eveneens werd voorgesteld - wordt echter op de achtergrond geschoven.⁸⁸

Het vele reizen en trekken van Serrarens zorgen ervoor dat hij weinig thuis is. Net als Odysseus vindt hij echter na iedere afwezigheid weer rust op Ithaka, zoals hij zijn huis aan de Schubertlaan 12 in de Bilt - waar hij sinds 1927 woont noemt. Zijn vrouw- Marie- Louise Hortense Hubertine Welters, op 7 mei 1894 in Amsterdam geboren, die hij tijdens zijn mobilisatie in Maastricht leerde kennen en met wie hij in 1920 trouwde - zwaait daar de scepter. De aanwezigheid van haar moeder en haar zuster Henriëtte - die op 'Ithaka' inwonen - voorkomen dat zij - wanneer Serrarens op reis is - geheel eenzaam achterblijft. Eind 1939 zijn er geheel andere redenen waarom hij voor langere tijd zijn huis moet verlaten. Engeland en Frankrijk hebben na de Duitse inval in Polen Duitsland de oorlog verklaard. Serrarens pleit in de tweede kamer om de neutraliteit te handhaven. "Wij willen geen partij zijn in dit conflict. Want het is nu niet een geval van collectieve actie van de internationale volkerengemeenschap tot handhaving van de rechtsorde, waaraan wij ons niet zouden mogen onttrekken; het is nu een strijd tussen grote mogendheden..."⁸⁹

De regering vreest echter een inval en mobiliseert het leger. Tevens worden alle parlementariërs verzocht zich te vestigen achter de Hollandse waterlinie. Serrarens laat zich daarom inschrijven in de gemeente Oegstgeest. Echter spoedig na de vijfdaagse oorlog in mei 1940 keert hij weer terug op zijn 'Ithaka'.⁹⁰

HOOFDSTUK VI

Oorlog en bezetting.

De greep naar de macht van Hitler in Duitsland in 1933 betekent de vogelvrij-verklaring van de Joodse bevolkingsgroep. De grote vervolgingen die sindsdien plaatsvinden, brengt een grote stroom vluchtelingen in beweging, die zich ondermeer richting Nederland begeeft. Eén van de organisaties, die zich over de vluchtelingen ontfermt is het Comité voor geloofsvervolgden van de katholieke hoogleraar Schmutzer en diens vrouw. Schmutzer is een Oostenrijker van geboorte en heeft zich in woord en geschrift fel gekant tegen het nazisme.

De opvangproblemen groeien hem spoedig boven het hoofd en wanneer de aartsbisschop van Utrecht - mgr De Jong - een gesprek heeft met de vakbondsbestuurders A.C. de Bruyn en H.J. Kuiper, vraagt hij hen Schmutzer bij te staan. Zonder met hem in overleg te treden, zegt de Bruyn, dat dit een mooi klusje voor Kuiper is, Kuiper - die sinds 1935 deel uitmaakt van het Verbondsbestuur van het RK Werkliedenverbond - is een voormalig tuinarbeider, die middels bestuursfuncties in de landarbeidersbond St Deusededit en in de Vakinternationale van land- en tuinarbeiders, is opgeklimmen tot het hoogste bestuursorgaan in de RK Vakbeweging.

Hij besluit het comité voor geloofsvervolgden te reorganiseren tot een katholiek comité voor vluchtelingen, waarvoor hij aan de bisschoppen vraagt ieder één persoon aan te wijzen voor dit comité. Uit zijn tijd van bestuurder van de Vakinternationale, die bij het ICV is aangesloten maar die in 1937 op non-actief wordt gezet, weet Kuiper, dat als je iets wilt ondernemen, je daarvoor bij Serrarens moet aankloppen. Hij vraagt hem dan ook zitting te nemen in dit comité, waarin Serrarens toestemt.

Het eerste dat Serrarens doet, is namens het comité een brief schrijven naar een Braziliaanse kerkelijke hoogwaardigheidsbekleder - Mönnich - nadat het door mgr de Jong getipt is, dat enige Duitse katholieke gedoopte Joden naar Brazilië kunnen. Enige maanden later krijgt het comité via mgr Pacelli - de later paus Pius XII - te horen, dat Brazilië 3000 familievisa ter beschikking heeft gesteld van het Vaticaan. Aan het verkrijgen van zo'n visum zijn twee voorwaarden verbonden. Het gezin moet eerstens over een verklaring van de verantwoorde-

lijke bisschop - in dit geval mgr de Jong - bezitten, dat het als een goed katholiek bekend staat en ten tweede moet het gezin 30 dollar per persoon hebben voor het onderhoud in de eerste weken na aankomst in Brazilië.

Zevenhonderd Duitse Joden profiteren van deze regeling en kunnen bijtijds naar veiliger oorden worden overgebracht. Een verschepping van 265 anderen mislukt echter jammerlijk. In een klooster in Sluis (Zeeland) heeft het comité een vluchtingenkamp ingericht. Alles is geregeld om de boot op 18 mei 1940 te laten afvaren naar Brazilië. De kosten van de expeditie - fl. 400,-- per persoon - worden door de regering en het comité gelijkelijk gedeeld, maar de inval van Duitsland op 10 mei gooit roet in het eten. Ook de cursus tropische geneeskunde, die voor de vluchtelingen is georganiseerd, wordt stilgelegd. Pogingen van het comité om de boot alsnog te laten vertrekken, lopen stuk op Duitse onwil.

In de eerste weken van de bezetting - die op 15 mei een aanvang neemt - doen de Duitsers nog aan 'Verständigung'. Daarna gaan ze echter harder te werk en arresteren een groot aantal erkende tegenstanders van het nazisme. De leden van het katholiek comité voor vluchtelingen behoren ook daartoe. Kuiper en Serrarens - die zich, gezien zijn anti-nazistische en anti-fascistische gevoelens, neergelegd in de brochures 'De revolutie van het hakenkruis' en het 'Het probleem Oostenrijk', weinig op zijn gemak voelt - worden op 28 juni 1940 bij een bezoek aan het ICV-kantoor aan de Drift in Utrecht opgepakt en verhoord. De volgende dag wordt het verhoor voortgezet van half negen 's morgens tot vijf uur 's middags. Daar al het mogelijk belastende materiaal - uitgezonderd enkele brieven van mgr Pacelli - eerder als voeding voor de verwar-⁹¹ming van het kantoor gediend heeft, worden beide vrijgelaten. Eerder al heeft het secretariaat van het ICV in Utrecht bezoek gekregen van dr Hellwig en dr Strathmann van het Duitse Arbeidsfront, die alle notulen van het ICV opvragen. Omdat Utrecht in de Hollandse waterlinie ligt en mogelijk plaats van krijgshandelingen zou zijn, heeft Serrarens deze echter naar Genève over laten brengen; evenals een belangrijk gedeelte van het archief. Het permanent comité, dat sinds november 1939 - gezien de gespannen internationale situatie-

de topleiding van het ICV vormt, heeft het echter niet nodig geoordeeld het secretariaat naar een ander land te verplaatsen. Slechts weinig belangrijke zaken zijn in Utrecht achtergebleven. Het archief wordt door Hellwig en Strathmann - voor zover het nog aanwezig is - verzegeld.

Op 1 juli krijgt Serrarens de Gestapo - die de zaak van het ICV overgenomen heeft van het Arbeidsfront - in de Bilt op bezoek. De rekeningen van het ICV worden geblokkeerd en het secretariaat wordt gesloten, nadat het archief is meegenomen. Ook de bibliotheek - die circa 8000 boeken bevat - wordt in beslag genomen.

In december 1941 wordt Serrarens op het matje geroepen bij Riekema van de 'Abteilung Arbeitsführung' van de 'General-Kommissar zur besonderen Verwendung'. Deze vraagt hem het ICV te liquideren, hetgeen Serrarens hem afraadt. Bij het ICV zijn namelijk ook landen betrokken, die niet door Duitsland zijn bezet. Riekema kan zich met deze gedachtengang verenigen en laat het ICV bestaan.

Nog driemaal daarna legt de Duitse politie een bezoek af aan huize 'Ithaka', maar een telefoontje van de Biltse politie zorgt er steeds voor, dat Serrarens verdwenen is.⁹² De derde keer loopt hij naar Amersfoort en duikt voor de rest van de bezetting onder. Lang blijft hij niet op dezelfde plaats, steeds verbergt hij zich ergens anders.

De gedwongen 'rust' die Serrarens tijdens de bezetting geniet, stelt hem in staat te beginnen met een geschiedschrijving van de arbeid.

HOOFDSTUK VII

Na de oorlog; De Europese beweging

De droom van Hitler over het Derde Rijk wordt wreed verstoord door een coalitie van de Verenigde Staten, Groot-Brittannië en de Sovjet-Unie. De militaire macht die deze coalitie op de been weet te brengen, is halverwege 1944 groot genoeg om de Duitse legers vanuit Oost- en West-Europa terug te dringen naar hun 'Heimat'. Een half jaar later is Europa grotendeels van het Duitse juk verlost.

De succesvolle militaire samenwerking tegen de gemeenschappelijke vijand slaat bij de vakbewegingsleiders van de geallieerden zoveel enthousiasme los, dat zij de verschillpunten van vóór de oorlog opzij zetten en besluiten op enigerlei wijze te gaan samenwerken. Voor een concrete gedachtenwisseling daarover wordt in februari 1945 een Wereldconferentie van de Vakbeweging georganiseerd.

In februari 1945 is Nederland - boven de grote rivieren - nog niet bevrijd, hetgeen Serrarens de mogelijkheid ontnaemt om ook naar Londen te gaan. Het ICV is daardoor niet op de conferentie vertegenwoordigd. Het kreeg er overigens niet eens een uitnodiging voor.

Er wordt op de conferentie een comité der Wereldconferentie van de vakbeweging gevormd, dat als taak meekrijgt de ontwerpstatuten van de Wereldbond van de Vakbeweging of Wereldvakverbond (WVV) voor te bereiden en eind 1945 een tweede zitting bijeen te roepen. De tweede conferentie wordt in Parijs gehouden en weer wordt het ICV niet uitgenodigd.⁹³ Het ICV roept dan de aangesloten bonden op ook niet aan deze conferentie deel te nemen, maar verklaart zich - op een buitengewoon congres in Brussel - wel bereid om met het WVV samen te werken. Als het ICV blijkt, dat er geen waarborgen zijn, dat het WVV democratisch van opzet is en het zich niet in politieke richting zal ontwikkelen, maar zich zal beperken tot de vraagstukken der vakbeweging, besluit het definitief zich niet bij het WVV aan te sluiten, maar op de oude vertrouwde voet verder te gaan.⁹⁴ Het ICV ziet zich in deze opvatting gesterkt door het uittreden van ondermeer de Amerikaanse, de Engelse en Nederlandse aangesloten bonden van het WVV. Deze verwijten het WVV - in 1948 - een instrument te zijn voor de wereldpro-

paganda van de communisten. De uitgetreden vormen in december 1949 in Londen het Internationaal Verbond van Vrije Vakverenigingen (IVVV). Ook nu wordt het ICV niet gevraagd toe te treden, hoewel het op een voorbereidende conferentie in Genève wel als waarnemer aanwezig was.⁹⁵

Samenwerking tussen de beide Internationales wordt door Serrarens nuttig, noodzakelijk en mogelijk genoemd. Maar hij vraagt zich wel af of de elementen van samenwerking niet te negatief zijn; zijn er naast een levendig anti-communisme, dat zeer politieke vormen aanneemt, nog andere gemeenschappelijk punten als een program en ideeën?⁹⁶

Na de oorlog tracht men geheel nieuwe samenwerkingsorganen tussen de staten op te zetten. De Volkenbond bleek niet voor haar taak opgewassen te zijn en men probeert daarom in het instituut van de Verenigde Naties een sterkere band tussen de landen der Wereld te leggen. Een van de commissies, die ter voorbereiding daarvan aan het werk zijn, is de commissie voor de Rechten van de Mens, die onder leiding staat van Mrs Eleanor Roosevelt. Bij de eerste vergadering van deze commissie - die eind 1946 is opgericht - is het WVV nog aanwezig, maar laat zich op de andere vergaderingen niet zien. Het ICV is daarentegen met Serrarens en Vanistendael vertegenwoordigd. Zij keren zich tegen het vermelden van vruchtafdrijving als mensenrecht, zoals oorspronkelijk in artikel 3 stond.

Serrarens:

"Ik ben zo vrij de commissie erop te wijzen, dat het volstrekt verboden is een mens van het leven te beroven, in welke stadium ook van zijn fysieke ontwikkeling (...) Wij zijn het niet, die de rechten van de mens maken, wij zijn het niet, die ze uitvinden, wij verkondigen alleen plechtig welke de rechten van de mens zijn krachtens de zedewet, die door de Schepper in onze harten is gegrift".⁹⁷

Later zal Serrarens schrijven:

"Hoe dringend de tussenkomst van het ICV nodig was, moge blijken uit de pogingen, die men in het werk stelde, om abortus als recht van de mens erkend te zien".⁹⁸

Het ICV is ook vertegenwoordigd in de Economische en Sociale Raad van de Verenigde Naties, die ook niet-goevernemente

internationale organisaties als lid met raadgevende stem toelaat. Oppositie van Russische zijde - het ICV zou in minder dan 10 landen aangesloten organisaties hebben - kan niet verhinderen dat het ICV als consultatieve organisatie - categorie A - door de Raad wordt erkend.

Mocht de Volkenbond niet ter volle tevredenheid gewerkt hebben en aan vervanging toe zijn, de IAO heeft voor de Tweede Wereld Oorlog - voor zover mogelijk - goed werk verricht en zet na de oorlog haar activiteiten voort. Ook Serrarens zet zich weer volledig in op de IAC en wordt in juni 1948 opnieuw gekozen in de Raad van Beheer van de IAO als toegevoegd lid.⁹⁹ Maar ook nu weer wordt na drie jaar zijn termijn niet verlengd. Moest hij in 1937 het veld ruimen vanwege zijn stellingname tegen het Sovjetregime, nu wordt hij om onduidelijke redenen door Ad. Vermeulen van het NVV er uitgewerkt. Twee jaar eerder hield Vermeulen reeds - als werknemersafgevaardigde - op de 32 ste IAC een tirade tegen de Roomse vakbeweging. De houding van de Nederlandse bisschoppen is naar zijn mening een inbreuk op het beginsel van vrijheid van vakbeweging, daar zij de katholieken verbieden - op straffe van het onthouden van de sacramenten - lid te worden van het NVV. Dit is - aldus Vermeulen - in strijd met tal van resoluties, die door de conferentie en door andere organisaties in de loop der jaren zijn aangenomen.¹⁰⁰ In een besloten zitting van de Raad van Beheer en na drie stemmingen lukt Vermeulen het Serrarens te wippen en zelf diens plaats in te nemen. Het gebeuren in Genève mist zijn uitwerking niet op de samenwerking van de drie vakcentrales in Nederland in de Raad van Vakcentralen, maar aan het besluit verandert niets.¹⁰¹

Serrarens werpt zich na de oorlog op als een voorstander van de Europese éénwording. Als vertegenwoordiger van Nederland neemt hij deel aan de studiecommissie ter uitwerking van de voorstellen van het Europa-congres, dat in mei 1947 gehouden werd. De problemen, waar deze commissie zich mee bezighoudt liggen in het vlak van het overdragen van soevereine rechten en het gemeenschappelijk uitoefenen ervan met het oog op de coördinatie en de ontwikkeling van hulpbronnen.¹⁰²

Een van de eerste parlementariërs, die tot de Raad van Europa toetreden, is Serrarens. Hij neemt, daarin de leiding op zich van de Sociale commissie van deze Raad, waar hij het voorstel

lanceert een Europees wetboek voor sociale zaken te maken, gekomen is dat wetboek er echter nooit.

In Nederland propageert hij de Europese gedachte als voorzitter van de Nederlandse Raad der Europese beweging.¹⁰³

Ook op de IAC zet hij zich in voor een nieuw Europa, vooral nadat Schuman - een goede vriend van hem, die meermalen een bezoek aan 'Uthaka' bracht - in mei 1950 het plan geopperd heeft om de Franse en Duitse kolen- en staalindustrie onder een gezagsorgaan te brengen en deze organisatie ook voor andere landen open te stellen. Hiermee werd een Europees oplossing geboden voor het probleem de Duitse zware industrie onder controle te houden. Serrarens richt zich vooral tot de Engelse vakbeweging om niet buiten deze ontwikkeling te blijven staan, maar hij kan ze niet overtuigen.¹⁰⁴ De Europese integratie is voor Serrarens een sociale noodzakelijkheid. Net als Adenauer is hij van mening, dat de Europese landen weliswaar een verleden hebben, maar geen toekomst. In 1952 is de oprichting van de Europese Kolen- en Staalgemeenschap (EGKS) een feit en moeten de supra-nationale organen gevuld worden. Deze organen zijn een Hoge Autoriteit, die wordt bijgestaan door een adviescommissie, de speciale raad van ministers (van economische zaken), een Parlement en een Hof van Justitie.¹⁰⁵ De internationale vakverbonden hebben er op aangedrongen, dat er in deze supra-nationale organen plaats wordt gemaakt voor mensen, die uit werknemerskringen afkomstig zijn en dragen Paul Finet voor voor een zetel in de Hoge Autoriteit en Serrarens voor een plaats in het Hof van Justitie. De kandidatuur van Paul Finet wordt zonder problemen geaccepteerd, maar de Nederlandse regering maakt binnenlands nogal bezwaren tegen Serrarens.

Het Hof van Justitie - dat niet een zuiver juridische taak heeft, maar zich ook kan bemoeien met allerlei feitelijkheden - bestaat uit zeven onafhankelijke rechters.¹⁰⁶ Vijf van deze zeven worden door de lidstaten aangewezen; de andere twee worden gecoöpteerd. Van deze twee wordt verondersteld, dat ze op een bepaald terrein deskundig zijn. Serrarens wordt kandidaat gesteld als expert op het terrein van 'arbeidsproblemen en arbeidsrecht'. Ook de kandidatuur van de gecoöp-

teerde leden moet ondersteund worden door één of meer regeringen. Om die steun te verkrijgen wendt de Katholieke Arbeidersbeweging - de voortzetting aan de oorlog van het RK Werkliedenverbond - (KAB) zich tot de Nederlandse regering. De regering weigert dit, daar zij van mening is, dat in dit Hof van Justitie slechts erkende juristen zitting kunnen hebben. Frankrijk stelde daarentegen ook een niet-jurist kandidaat.

Na de afwijzing van dit verzoek neemt de KAB contact op met de Belgische regering, via het Algemeen Christelijke Vakverbond (ACV) in de Belgische regering zitten vijf ministers, die uit het ACV voortgekomen zijn, terwijl Nederland nog nimmer een minister uit de RK vakbeweging kende. De Belgische regering gaat accoord met de kandidatuur van Serrarens op één voorwaarde: de Nederlandse regering mag zich er niet tegen verzetten. Opnieuw richt de KAB zich tot de regering en in het bijzonder tot de minister-president en de ministers van economische zaken, sociale zaken en buitenlandse zaken. Deze besluiten het in beraad te houden en nemen contact op met een aantal Kamerleden. Enige tijd later krijgt de Bruyn bezoek van Romme, Stockman en Beaufort - die alle drie direct of indirect met de KAB gelieerd zijn - die hem belezen. Nederland zal een flater slaan als het een niet-jurist zal plaatsen in een Hof van Justitie en Serrarens heeft slechts twee jaar ingeschreven gestaan aan de faculteit der rechtsgeleerdheid in Leiden. De Bruyn raakt hiervan onder de indruk en vraagt zich af of Serrarens inderdaad niet te hoog grijpt. Echter na een gesprek met een van de bestuursleden van de KAB krijgt hij het gevoel bij de benen genomen te worden. Het gaat de Kamerleden niet om de bekwaamheden van een persoon, maar om het bezit van een academische titel. Dat is ook de reden, waarom Nederland nog geen ministers kent uit de RK Vakbeweging. De leiders daarvan hebben 'slechts' de Hogeschool van het Leven doorlopen. De Bruyn ontsteekt daarna in woede en geeft de drie Kamerleden lik op stuk met als resultaat, dat de Nederlandse regering door de knieën gaat en niets meer een benoeming van Serrarens in het Hof van Justitie in de weg staat.

Door zijn benoeming moet Serrarens het ICV, waarvan hij meer

dan 30 jaar lang secretaris-generaal is geweest, verlaten. Het ICV, waarvan hij meer dan enig ander zijn stempel op heeft gedrukt en die hij met grote overtuiging en toewijding heeft gediend, zoals die Gaston Tessier - in 1952 voorzitter van het ICV - van hem zegt.¹⁰⁸

Van 4 december 1952 tot 6 oktober 1958 is Serrarens rechter in het Hof van Justitie van de EGKS; in de rechterlijke jaren 1954-1955 en 1957-1958 is hij zelfs voorzitter ervan.

Donner - een collega van Serrarens in het Hof - zegt er later van:

"Serrarens heeft, hoewel zelf geen jurist, met alle intensiteit, die hem eigen was, zich aan het rechterlijke werk gegeven. Hij zag scherp welk een essentiële factor het recht vormen moet in de ontwikkeling van een Europese gemeenschap en was diep doordrongen van de hoge verantwoordelijkheid welke het Hof van Justitie uit dien hoofde draagt."¹⁰⁹

Wegens het bereiken van de 70-jarige leeftijd verlaat Serrarens het Hof en werpt hij zich weer op de - in de oorlog begonnen - geschiedschrijving van de arbeid, waarvoor hij als titel bedacht: 'Van slaventijd tot lopende band'. Door zijn kritische instelling herschrijft hij het tot drie keer toe. Tot een publicatie ervan is het echter nooit gekomen.¹¹⁰

Kort voor zijn 75ste verjaardag overlijdt Serrarens in het ziekenhuis Berg en Bosch - waarvan hij de fundamenten heeft gelegd - op 26 augustus 1963.¹¹¹ Zijn vrouw - die nog nooit van haar leven ziek is geweest - volgt hem binnen een jaar, op 29 juli 1964.

DEEL TWEE

De ideeën van Serrarens over de vak-
beweging, het socialisme, het communisme
en het fascisme en het nazisme

In de gansche geschiedenis der arbeiders-
beweging is geen land en geen tijdperk
aan te wijzen, waarin de organisatie der
werkers een zoo treffend tooneel van ver-
warring en verdwazing, van wanbegrippen
en van onverstand, van sectarisme en van
impotentie, van haat en van tweedracht
vertoont, als Nederland thans, en reeds
sinds geruime tijd.

HENRI POLAK
(112)

In het productieproces is namelijk de arbeid het 'levenwekkende' element. De passieve productiefactor natuur en de uit de samenwerking van arbeid en natuur voortgekomen productiefactor kapitaal zijn eigenlijk ondergeschikt aan de actieve factor arbeid.¹³⁴

Dit bijzondere karakter van de arbeid maakt dan ook, dat deze niet als koopwaar mag worden opgevat; dat zij onderworpen is aan de wet van vraag en aanbod, waarvan de prijs door 'vrije concurrentie' op de arbeidsmarkt wordt bepaald. De mens stelt door zijn arbeid zijn krachten en talenten in dienst van het geheel en heeft daardoor recht op arbeidsvoorwaarden, die hem niet in zijn menselijke waarde, in zijn zedelijkheid, in zijn kracht en in zijn gezondheid aantasten. Meer nog, de arbeid moet het hem mogelijk maken, zijn persoonlijkheid te ontwikkelen en te ontplooien en zijn verplichtingen tegenover God, gezin en gemeenschap te vervullen.¹³⁵

De economische orde dient zo te zijn, dat kapitaal en arbeid naar hun morele en economische betekenis deelnemen aan de leiding van het productieproces en delen in de opbrengst van de productie. Daartoe moeten paritair samengestelde beroepsgemeenschappen worden opgericht. Deze zijn te verenigen in een arbeidsgemeenschapscentrale, die de samenwerking tussen de arbeidsgemeenschappen regelt en eventuele conflicten oplost. Verder stelt deze centrale algemene richtlijnen vast en regelt zij de economische politiek.¹³⁶

Internationaal zullen deze centrales samenwerken om de verdeling van de grondstoffen en de productie zo te organiseren, dat er een internationale planmatige economie wordt geschapen.¹³⁷

De staat is in dit geheel een ondergeschikte rol toebedeeld. Hij mag slechts de productie overnemen als de private economie het economisch doel niet bereikt, of wanneer de algemene volkeconomische en culturele overwegingen dit eisen. De organisaties van werkgevers en werknemers dienen, als vertegenwoordigers van deze economische groepen, door de staat erkend te worden; en bij de voorbereiding en uitvoering van de sociale wetgeving te worden betrokken. Aan verlangens op het terrein van de sociale wetgeving leefde in het ICV onder andere de invoering van de achturedag; de beperking van de zondag- en

nachtarbeid, een werkverbod voor kinderen onder de 14 jaar, verzekeringen voor arbeiders tegen ziekte, invaliditeit, ouderdom, ongevallen en werkloosheid. Het minimumloon moet toereikend zijn om in het onderhoud te voorzien en moet aangepast zijn aan de kosten van levensonderhoud.¹³⁸

Verder eist het ICV een goede algemene, economische en technische ontwikkeling van de arbeidersjeugd, zodat talentrijke mensen uit de arbeidersklasse de mogelijkheid geboden wordt ook hoger onderwijs te volgen; niet in het minst ten gunste van de vakbeweging zelf, die wetenschappelijk geschoolde mensen nodig heeft voor de grootste opgaven, waarvoor zij is gesteld.¹³⁹

De in het economisch programma - door C.J. Kuiper een beginselprogramma, een veilig richtsnoer voor de internationale activiteit van de christelijke vakbeweging" genoemd.¹⁴⁰ - neergelegde gedachte van economische ordening was een voortzetting van een experiment, dat in het Duitsland van kort na de Eerste Wereldoorlog werd ondernomen. In november 1918 wordt door Walter Rathenau, Carl Legien en Adam Stegerwald - de beide laatsten secretaris-generaal van de socialistische, respectievelijk de christelijke, vakbewegingsinternationale van vóór de oorlog - een contact gelegd tussen de werkgevers- en werknemersorganisaties. De vakorganisaties worden door de werkgevers als 'natuurlijke vertegenwoordigers van de arbeiders' erkend en samen vormen zij arbeidsgemeenschappen. In december van dat jaar wordt dit gevolgd door de stichting van een 'Zentralarbeitsgemeinschaft'.¹⁴¹

De stichting van deze centrale arbeidsgemeenschap leidde een periode in van vruchtbare samenwerking. Geleidelijk aan gelukte het echter aan de radicalen van beide kanten dit trotse gebouw te ondermijnen.¹⁴² Voor deze gemeenschappen heeft weinig wetenschappelijke belangstelling bestaan, in tegenstelling tot de ondernemingsraden, die - volgens Serrarens - door de handige socialistische propaganda veel meer aandacht kregen.¹⁴³

Het economisch programma van het ICV kan corporatief worden genoemd, echter niet in de betekenis, die er door het Italiaans fascisme aan is gegeven en in Oostenrijk door Engelbert Dollfuss. Het fascisme noemt corporaties dingen, die eenvoudig staatsinstrumenten zijn en niet organen van zelf-

bestuur, die het ICV zich voorstelt.¹⁴⁴

Bij alle internationale problemen, die vanaf de oprichting van het ICV hebben gespeeld, is het altijd trouw gebleven aan zijn programma en heeft het steeds geadviseerd in de richting van de gewenste ordening. Het zag hierin niet alleen een alternatief voor lokkende theoriën van revolutionaire propagandisten - die als een fata morgana in de woestijn lonken, maar altijd in de verte blijven - doch ook voor de kapitalistische maatschappij, waarin het winststreven het belangrijkste levensbeginsel is.¹⁴⁵

In de jaren twintig wordt echter weinig behoefte gevoeld aan ordening, ondanks de grote economische problemen, waar elk land voorstaat. Wel wordt er, in 1927, te Genève een Economische Wereldconferentie gehouden, maar die loopt op een mislukking uit, omdat de daar gepresenteerde adviezen in de wind worden geslagen. Als echter, in 1929, de wereldeconomie inzakt, wordt er gevraagd om een economische ordening. Niet, zoals Serrarens zo graag gezien had, in de zin van een organische opbouw der samenleving, maar in de zin van een regeling der productie. De inmenging van de staat in het economisch leven wordt steeds groter; zelfs in de Verenigde Staten worden ingrijpende overheidsmaatregelen genomen om de economische crisis te boven te komen. De hervormingen, die de New Deal in het leven en de structuur in de VS heeft verwezenlijkt, is zo diepgaand, dat haar uitwerking als een sociale revolutie kan worden beschouwd.¹⁴⁶ Serrarens vindt het echter merkwaardig, dat deze 'crisiswetgeving' plaatsheeft, zonder dat de belanghebbenden er voldoende bij worden betrokken. Het gaat in het economisch leven, volgens Serrarens, nu eenmaal niet om het produceren, maar om de bevrediging der behoeften. Het aanbesteden van grote publieke werken kan slechts een voorbijgaand middel zijn om werklozen weer een tijdje aan het werk te houden, en om het economisch leven weer op gang te brengen. Op zichzelf betekenen zij echter de gezondheid niet.¹⁴⁷

Voor de economische crisis en de daarmee gepaard gaande massale werkloosheid zijn een aantal oorzaken aan te wijzen. Serrarens noemt, onder andere, de voortschrijdende rationalisering in de industriële onderneming, terwijl het economisch leven in zijn geheel niet gertionaliseerd is. Integendeel zelfs.

Door de toepassing van arbeidsbesparende methoden daalt de koopkracht van de massa, en wordt de vraag zwakker. Daarentegen wordt door de productiestijging het aanbod sterker, waardoor meer producten 'are catering for the consumer's dollar'.¹⁴⁸ Deze paradox wordt door de regeringen en werkgevers niet ingezien en zij voeren zelfs loonsverlagingen door; daarmee de koopkracht nog verder verzwakkend. De vakbeweging wordt door hen verweten, de economische crisis te versterken door het handhaven van de lonen op gelijk niveau. Serrarens ziet echter in het loon - samen met de andere arbeidsvoorwaarden - een vastleggen van de levensvoorwaarden van de arbeider. Het doel van de vakorganisaties is erop gericht, de arbeider een zo groot mogelijke welvaart te verschaffen. Zij mogen dan ook niet anders zijn, dan remmers van een loonsverlaging; een loonsverlaging die zij overigens niet tegen hebben kunnen houden.¹⁴⁹ Hoe ver werkgevers en vakbeweging in die dagen van elkaar afstaan, wordt duidelijk uit het antwoord, dat Serrarens krijgt, als hij tijdens de IAC van 1931 vraagt om het constanthouden van het reële loon en verkorting van de arbeidstijd. De Franse werkgeversafgevaardigde L. Ribot zegt hem dan, dat het kapitaal reeds voldoende offers heeft gebracht en dat nu de beurt is aan de werknemers.¹⁵⁰

Het remmen van de loonsverlaging, door de vakbeweging, wordt door prof dr. ir. J. Goudriaan positief gewaardeerd, omdat anders de werkloosheid nog verder voortgang zou maken.

"De invloed van vakverenigingen en collectieve contracten in tijd van crisis is ook daarom zo nuttig, omdat zij een zeker levenspeil, een zekere consumptie en dus een zekere productie helpen in stand houden".¹⁵¹

Om aan de massale werkloosheid het hoofd te bieden stelt Serrarens een politiek voor om in het economisch leven minder arbeidskrachten te werk te stellen dan er zijn. Een dergelijke politiek moet gericht zijn op de beperking van het aantal productieve jaren door verhoging van de toelatingsleeftijd en verlaging van de pensioengerechtigde leeftijd, en op beperking van de tijd, die een arbeider in zijn productieve jaren werkt; bijvoorbeeld door verkorting van de werkweek, door betaalde vakanties en door beperking van de arbeid van gehuw-

de vrouwen. Vermindering van het aantal werkuren mag echter niet verlagings van het weekloon betekenen.¹⁵²

In de Eerste Kamer richt Serrarens zich eveneens tegen het verlangen van loonsverlaging. Was er aanvankelijk de zuiver kapitalistische theorie van de hoge lonen - door de stijging van de productie was het noodzakelijk, de lonen te verhogen om de vermeerderde goederenproductie op te kunnen vangen - nu moeten de lonen verlaagd worden om de concurrentiemogelijkheden te handhaven. In het eerste geval is de meerdere welvaart slechts een bijproduct - Serrarens: "Om niet te zeggen een afvalproduct". Het tweede geval houdt in, dat een zeer groot deel van de eenmaal geschapen productiecapaciteit definitief wordt uitgeschakeld, hetgeen een groot economisch verlies is.¹⁵³ Veel kritiek heeft Serrarens op de monetaire politiek van de regeringen, onder andere de Nederlandse, die in de crisisjaren strak bleef vasthouden aan de goudstandaard. Deze vorm van prestige-politiek kan in zijn ogen geen goedkeuring krijgen. Monetaire politiek moet, naar zijn mening, worden beschouwd als een middel, waarmee de staat het algemeen welzijn - dat wil zeggen het welzijn van het geheel der volksgemeenschap - moet bevorderen.¹⁵⁴ Door het vasthouden aan de goudstandaard neemt de werkloosheid in Nederland toe, in een tijd, dat cijfers van het Internationaal Arbeidsbureau aantonen, dat de werkloosheid in de wereld afneemt.¹⁵⁵

Wanneer jarenlange pogingen, het Nederlands prijspeil aan het wereldprijspeil aan te passen, en het handhaven van de goudstandaard niet het gewenste doel bereiken, tracht de Nederlandse regering in 1935 de economische moeilijkheden de baas te worden door de openbare uitgaven te verlagen. Serrarens meent, dat deze politiek in Nederland niet tot de juiste economische ontwikkeling zal leiden.¹⁵⁶ Hij verklaart zich tegen dit beleid van de regering, maar stemt in de Eerste Kamer uiteindelijk toch voor het wetsontwerp ter verlaging van de openbare uitgaven.¹⁵⁷

Al eerder uitte Serrarens ernstige kritiek op de deflatiepolitiek van de regering. Deflatiepolitiek - een overheid geeft minder uit, dan het aan belasting en andere middelen ontvangt - is, volgens hem, een heilloze zaak. Meer verwacht hij van devaluatie, het verminderen van de waarde van de munt ten opzichte

van het goud.

"Devaluatie is geen panacee. Devaluatie zal de crisis niet doen ophouden. Maar devaluatie is de enig mogelijke weg tot de aanpassing aan het wereldprijsspeil, die ook de regering wil (...) Deflatie is geen sprong, maar een eindeloos glijden in het duister, omdat we niet zeker weten, waar we terecht komen".¹⁵⁸

Ondanks het feit dat Serrarens de noodzaak van economische hervormingen inzag, kon hij maar weinig waardering opbrengen voor de sociaal-democratische oplossing, vervat in het Plan de Man. Het plan pleitte voor een economische en politieke omvorming. Voorgesteld werd, een stelsel van gemengde volkshuishouding in te voeren dat, naast een privaatsektor, een genationaliseerde sektor bevat, die de organisatie van het krediet en van de belangrijkste industriën met zich meebrengt. De op deze wijze georganiseerde nationale volkshuishouding zou geleid moeten worden volgens richtlijnen van algemeen belang, die er toe strekken, de binnenlandse markt uit te breiden ten einde de werkloosheid op te heffen, en voorwaarden te scheppen, die voeren naar een stijgende economische welvaart. Op politiek terrein wenste de Man een hervorming van de staat en het parlementaire stelsel te bewerkstelligen, die de grondslag scheidt voor een ware economische en sociale democratie.¹⁶⁰ Serrarens beschouwt de Man als een ernstig mens, als een van de meest geziene persoonlijkheden van de sociaal-democratie in de dertiger jaren, die middels zijn plan van de arbeid een nieuwe grondslag voor het socialisme tracht te vinden door het los te maken van anti-godsdienstige begrippen.¹⁶¹ Voor katholieken bestaan er toch ernstige bezwaren - het plan blijft te nauw verbonden met het algemeen socialistisch partijprogramma - zodat zij niet hun steun eraan kunnen geven. Serrarens sluit zich in dit oordeel aan bij prof. dr A. Müller s.j. uit Antwerpen, die het plan getoetst heeft aan de katholieke moraal.¹⁶²

HOOFDSTUK III

Het fascisme en het nazisme.

De jaren na de Eerste Wereldoorlog werden niet alleen gekenmerkt door een aanhoudende economische crisis, maar ook - nauw daarmee samenhangend - door de opkomst van totalitaire stromingen als het fascisme en nationaal-socialisme. Deze stromingen vormden - zo gauw zij de macht veroverd hadden - een bedreiging voor de vrijheid van vereniging; een vrijheid die voor de vakbeweging is als lucht is voor de mens. Van zijn ontstaan af heeft het ICV geijverd voor de vakbewegingsvrijheid - de vrijheid van arbeiders om hun eigen vakverenigingen te stichten - en heeft het zich gekeerd tegen een door de staat geleide vakbeweging.

Reeds in 1924 wordt er door het ICV principieel stelling genomen tegen de door Mussolini in Italië overgenomen vakbeweging. De vakorganisaties die daarna in Italië ontstaan, worden door het ICV meer gezien als carnavalsverenigingen, dan als vakverenigingen.¹⁶³

Na de eliminatie van de Italiaanse vakbeweging krijgt de vrije vakbeweging in het begin van de jaren dertig grotere schokken te verduren. Zowel in Duitsland (1933) als in Oostenrijk (1934) wordt de vrije vakbeweging vervangen door een staatsvakbeweging. Deze overname door de staat geschiedt onder het mom van de strijd tegen het marxisme. Ook de christelijke vakbeweging - die de strijd tegen het marxisme heeft opgenomen - moet in dat lot delen.¹⁶⁴

Het nationaal-socialisme wordt door Serrarens verfoeid. Het is niet - zoals Hitler meent - een wonder, maar een verraderlijke ziekte. Het heeft Duitsland niet aan dokters ontbroken, maar aan de energieke wil zich met kracht van de nationaal-socialistische ziekte te bevrijden; hoewel de economische crisis, de nood, het volk had verzwakt.¹⁶⁵ Serrarens wil het nazisme dan ook niet beoordelen naar gezonde brokstukken van zijn theorie of praktijk, maar naar de leidende beginselen, naar de geest van deze wereldbeschouwing.

De rassentheorie - kern van de propaganda - berust naar de mening van Serrarens niet op een gezonde wetenschappelijke grondslag: "ze is even inwaar als de theorie van het marxisme."¹⁶⁶ Hitler is, naar zijn mening, slechts de leider voor parade-doeleinden. Goering en Goebbels schrijft hij een grotere in-

invloed toe, die zich zover uitstrekt, dat Hitlers redevoeringen niet meer gepubliceerd mogen worden, zoals ze uitgesproken zijn. In de door deze mensen geschapen situatie mag een christen niet inslapen in de zoete hoop, dat de goede God wel zonder onze medewerking een beter maatschappelijke orde uit de chaos te voorschijn zal roepen.

Het is, volgens Serrarens, aan de laffe houding van de Duitse sociaal-democratie te wijten, dat Hitler de democratie overwon en zijn heerschappij vestigde, Zij wilde - als gevolg van haar leer - geen verantwoordelijkheid dragen in de crisis, die de Weimarrepubliek moest doormaken.¹⁶⁷

Veel feller nog haalt Serrarens uit tegen de sociaal-democraten in Oostenrijk, die in februari 1934 in opstand komen tegen het regime van Dollfuss. Wanneer men zijn standpunt met machinegeweren en ecrasiet verdedigt, dan heeft men, naar zijn mening, de democratie volledig laten varen.¹⁶⁸ Dollfusse regeerde - zich beroepend op een keizerlijke verordening van 1917 - sinds maart 1933 buiten het parlement om. De greep van de Heimwehr op zijn beleid werd sinds die tijd groter en werd zelfs door hem bewapend. De sociaaldemocraten zijn echter ook bewapend.

"Zij (de sociaal-democratie, spr.) was democratisch, zolang zij op de weg der democratische instellingen tot heerschappij kon komen en de macht kon handhaven. Maar zij heeft van het begin af de machtsmiddelen beschikbaar gehouden om ook tegen een meerderheid van het volk haar wil door te zetten en de rode dictatuur te vestigen. Zij heeft een militaire macht gevormd en met de modernste middelen nog in de laatste tijd uitgerust. Zij heeft de democratische instellingen niet alleen gebruikt, ze heeft ze met leugen en bedrog tegen hun doel misbruikt".¹⁶⁹

Dit alles bij elkaar brengt Serrarens tot de conclusie, dat er een onheilspellend grote geestelijke overeenstemming is tussen socialisme en fascisme.¹⁷⁰ Deze opvattingen staan ver

af van die, die binnen sociaaldemocratische kringen leven. Lammers spreekt van een tot het uiterst getergde arbeidersbeweging, die noodgedwongen haar eer met gewapend geweld moest verdedigen.¹⁷¹

Volgens Josef Hofbauer hadden de Oostenrijkse sociaal-democraten geen andere keus dan zich óf zonder strijd over te geven óf heldhaftig te verzetten tegen haar verslaving.¹⁷²

Het meest voor de hand lag, volgens hem, dat in deze situatie - waarin het parlement buiten spel was gezet - de christelijk-socialen van Dollfuss, 'nicht treiber, doch getriebene', en sociaal-democraten een verbond zouden sluiten tegen de gemeenschappelijke vijand.¹⁷³

De kritiek van Serrarens op de sociaal-democraten betekent echter niet, dat het Dollfuss-regime zijn goedkeuring kon wegdragen. Vooral de eenheidsvakbeweging, die Dollfuss onder druk van de Heimwehr na de bloedig neergeslagen opstand vormt, kan bij Serrarens geen genade vinden.

"Het is (...) geen echte vakorganisatie, want een vakorganisatie is naar de opvatting, die met name de christelijke arbeiders altijd verdedigd hebben, een organisatie door de arbeiders gesticht en geleid om zelfstandig hun belangen te verdedigen".¹⁷⁴

Ook protesteert hij tegen de fascistische hervorming van de Oostenrijkse staat, die geschiedt onder het mom van de economische ordening der bedrijfsschappen. De encycliek Quadragesimo Anno en de gedachte van de bedrijfsordening - ondermeer verdedigd door het ICV in zijn economisch wereldprogramma - worden erdoor in de ogen der volkeren gecompromitteerd. Hij wijst het fascisme - ook als het zich verbindt met een christelijke regering - af.¹⁷⁵ Hetzelfde geldt voor het Spaans fascisme.

Niet in het minst is Serrarens aangetrokken door de revolutie van Franco en de hem ondersteunende fascistische krachten. De oriëntering van Franco en de falangisten op het Duitse nazisme doet het ergste vrezen voor de vakbeweging en de godsdienst. De laatste kan wel eens in dienst van het regime worden gesteld. Ook het bombardement van Guernica, waarmee Franco de Basken tegen zich in het harnas joeg - het ICV had vele contacten met Baskische arbeidersleiders - gaf weinig reden tot sympathie.¹⁷⁶

Desondanks wilde Serrarens geen houding bepalen in het Spaanse conflict. De wettigheid van de republikeinse regering is, naar zijn mening, zeer twijfelachtig; vooral gezien de gruwelen die

zij heeft begaan tegen religieusen, kloosters en andere christelijke instellingen. Hij meende, dat een overwinning van de republikeinen het einde zou betekenen van de vrijheid van geweten voor de arbeiders. Onder de overheersing van de regering van Valencia zou er geen toekomst meer zijn voor de christelijke arbeiders, noch als arbeider noch als christen.¹⁷⁷

eenheidsvakcentrale na de opstand van de sociaal-democraten in februari 1934 een gedwongen onderwerping van de christelijke vakbeweging betekent, daar er geen vrijheid van vereniging meer is. Het fascisme - ook als het zich verbindt met een christelijke regering - wijst hij af.⁷³

Over deze opvattingen wordt op het buitengewone ICV-congres van 1934 uitvoerig gediscussieerd, daar vooral de Oostenrijker Staud - die de mening is toegedaan dat er toch vakbewegingsvrijheid is in Oostenrijk - er weinig voor voelt het ICV te verlaten. Hij verwijt Serrarens een te persoonlijke politiek te voeren, hetgeen Serrarens ontkent. "Ik voer geen eigen politiek, maar een politiek, welke die van de Internationale is".⁷⁴ Serrarens - daarin bijgestaan door ondermeer A.C. de Bruyn - maakt hem duidelijk, dat er voor de Oostenrijkse staatsvakbond geen plaats is in het ICV en in de IAC.⁷⁵ Het congres komt tot een principieële verwerping van een door de staat geleide vakbeweging, hetgeen het ICV - dat in 1920 met ongeveer 3,5 miljoen leden is begonnen en langzaam maar zeker groeide - op een verlies van 2,5 miljoen leden komt te staan.⁷⁶ Deze principieële stellingname levert Serrarens een plaats op als toegevoegd lid in de Raad van Beheer van ~~het~~^{de} IAO.⁷⁷ Drie jaar later is hij hem al weer kwijt, nu om zijn principieële afwijzing van het regime in de Sovjet-Unie. Ook dit regime kent geen vrije vakbeweging. Ondanks de afkeer in sociaal-democratische kringen van het Sovjet-regime, zijn er voor de bij het IVV aangesloten afgevaardigden politieke redenen te over om in te stemmen met de aanwezigheid van de Sovjet-Unie op de IAC en staat Serrarens in zijn afwijzing alleen.⁷⁸

Het NVV betreurt de uitsluiting van Serrarens uit de Raad van beheer en spreekt in het orgaan 'De Vakbeweging' van een ernstige misslag. Het achtte deze beslissing fout en ondemocratisch, omdat de christelijke vakbeweging nu van elke vertegenwoordiging in de Raad van Beheer is uitgesloten. De christelijke vakbeweging mag dan een minderheid zijn, ook deze heeft het recht gehoord te worden. Daarnaast heeft Serrarens - aldus 'De Vakbeweging' - in de Raad van Beheer, en daar niet alleen, onmiskenbaar blijk gegeven van zijn bekwaamheid en altijd een afwijzende houding aangenomen tegen het fascisme, hetgeen niet van iedereen, die tot de RK Kerk behoort, gezegd kan

de topleiding van het ICV vormt, heeft het echter niet nodig geoordeeld het secretariaat naar een ander land te verplaatsen. Slechts weinig belangrijke zaken zijn in Utrecht achtergebleven. Het archief wordt door Hellwig en Strathmann - voor zover het nog aanwezig is - verzegeld.

Op 1 juli krijgt Serrarens de Gestapo - die de zaak van het ICV overgenomen heeft van het Arbeidsfront - in de Bilt op bezoek. De rekeningen van het ICV worden geblokkeerd en het secretariaat wordt gesloten, nadat het archief is meegenomen. Ook de bibliotheek - die circa 8000 boeken bevat - wordt in beslag genomen.

In december 1941 wordt Serrarens op het matje geroepen bij Riekema van de 'Abteilung Arbeitsführung' van de 'General-Kommissar zur besonderen Verwendung'. Deze vraagt hem het ICV te liquideren, hetgeen Serrarens hem afraadt. Bij het ICV zijn namelijk ook landen betrokken, die niet door Duitsland zijn bezet. Riekema kan zich met deze gedachtengang verenigen en laat het ICV bestaan.

Nog driemaal daarna legt de Duitse politie een bezoek af aan huize 'Ithaka', maar een telefoontje van de Biltse politie zorgt er steeds voor, dat Serrarens verdwenen is.⁹² De derde keer loopt hij naar Amersfoort en duikt voor de rest van de bezetting onder. Lang blijft hij niet op dezelfde plaats, steeds verbergt hij zich ergens anders.

De gedwongen 'rust' die Serrarens tijdens de bezetting geniet, stelt hem in staat te beginnen met een geschiedschrijving van de arbeid.

HOOFDSTUK I De christelijke vakbeweging en het socialisme

De christelijke vakbeweging wordt - zeker wat de katholieke inbreng betreft - grotendeels beheerst door de pauselijke encyclieken Rerum Novarum en Quadragesimo Anno. De eerste, door paus Leo XIII - bijgenaamde de 'werkliedenpaus' - op 15 mei 1891 uitgevaardigd, geeft een overzicht van de weinig florissante situatie, waarin de arbeiders van die dagen verkeerden. Werd de nood van de arbeiders ingezien, de oplossing die het socialisme te bieden had - ondermeer door invoering van het collectief bezit - werd door de opperherder van de rooms-katholieke kerk verworpen.

"...dat God de aarde als gemeen goed aan de mensen gegeven heeft, betekent niet, dat volgens Zijn bedoeling het eigendom ervan bij alle tezamen zou zijn, maar dat Hij aan niemand in het bijzonder een deel ten bezit heeft aangewezen, terwijl Hij de afbakening der particuliere eigendommen overliet aan de persoonlijke inspanning der mensen en de instellingen der volkeren." ¹¹³

Aan het privaateigendom werd een natuurrechtelijk karakter toegekend, hetgeen het socialisme niet alleen verwerpelijk maakte, maar ook nog zeer onrechtvaardig, "...omdat het geweld pleegt tegenover derechtmatige bezitters...". ¹¹⁴ Tevens benadrukte de encycliek de noodzaak van privaateigendom.

"...omdat namelijk alleen de mens met rede begaafd is, moeten aan de mens goederen verstrekt worden niet alleen ten gebruik (...) maar in vast en blijvend bezit en niet louter verbruiksartikelen, maar ook goederen, die na het gebruik nog in stand blijven." ¹¹⁵

De vergroting van de staatsmacht kon eveneens geen goedkeuring van de Paus wegdragen, daar deze inbreuk zou maken op de ouderlijke zorg. Dit druiste in tegen de natuurlijke gerechtigheid en verbrak de samenhang van het gezin. ¹¹⁶

Na de afwijzing van het socialisme stelde de Paus de katholieke arbeiders voor, hun eigen vakverenigingen op te richten ter behartiging van hun rechten. De juiste oplossing werd gezien in samenwerking van Kerk, Staat, werkgevers en werknemers. Verklaard werd, "dat alle pogingen der mensen zonder vrucht zullen blijven, als de Kerk wordt uitgeschakeld." ¹¹⁷

Veertig jaar na het verschijnen van deze encycliciek (Rerum Novarum) - veertig jaar waarin vele revolutionaire kanten van de belangrijkste socialistische stromingen zijn afgeslepen - wordt iedere vorm van socialisme nog onverenigbaar geacht met het Christendom.¹¹⁸ De encycliciek Quadragesimo Anno, uitgevaardigt door paus Pius XI (in 1931), die tot deze uitspraak komt, neemt de wet van het Evangelie als richtsnoer. Deze Paus schildert de 'rampzalige' gevolgen, die de - in de plaats van de vrije concurrentie getreden, economische dictatuur heeft veroorzaakt en geeft de weg aan tot herstel van de maatschappelijke orde in christelijke zin. Dit is een orde, die gekenmerkt wordt door privaateigendom, sociale rechtvaardigheid, sociale liefde en bedrijfsschappen.¹¹⁹

Het zijn deze twee encyclieken geweest, die een brede kloof hebben geschapen tussen de katholieke en socialistische arbeiders. De christelijke arbeiders stonden zo mogelijk nog afwijzender tegen over het socialisme. Toch zijn er in protestants-christelijke kringen - dit in tegenstelling tot de katholieke - personen te vinden, die een brug trachten te slaan tussen christendom en socialisme, Daar vindt men - onder andere in de persoon van W. Banning - iemand die het socialisme een nieuwe impuls tracht te geven vanuit de religie. "De oude proletarische levensbeschouwing heeft afdoende haar innerlijke armoede bewezen; het komt nu aan op een nieuw sociaal-idealisme, waarin alle krachten van de geest: verstand en gevoel, verbeelding en wil, goedheid en zuiverheid, gemeenschapsverlangen en naastenliefde zich kunnen ontplooiën."¹²⁰

Banning ziet de zwakte van het socialisme als beweging niet in haar concrete maatschappelijke eisen - zoals de rooms-katholieke kerk dat zag - niet in haar methode van organisatie en machtsvorming, ook niet in de toewijding en trouw van haar aanhangers, maar in de armoede van de proletarische ideologie, die op geestelijk gebied nergens enige scheppingskracht heeft geopenbaard.¹²¹

Ondanks de 'armoede van de proletarische ideologie' - die hij trachtte te ondervangen met het religieus socialisme - meende Banning, dat het christendom beter de hand in eigen boezem kon steken. Het had het aan het, voor heidens en atheïstisch uit-

gescholden, socialisme overgelaten om de kreet van gerechtigheid in de moderne wereld uit te stoten.¹²²

Dit begrip voor het socialisme, dit benadrukken van de punten die christendom en socialisme gemeen hebben (in tegenstelling tot het duiden op de verschilpunten) kwam men in de katholieke arbeidersbeweging niet of nauwelijks tegen. Ook Serrarens zette zich herhaaldelijk tegen het socialisme af. Als in december 1918 de rook van het revolutionaire vuur van een maand tevoren een beetje is opgetrokken, keert hij zich in de brochure 'Roomsche kinine tegen roode koorts' fel tegen het NVV, dat zich in die dagen nauw aansluit bij de SDAP.

"In handen van revolutionairen zijn de arbeidersbelangen niet veilig. Elke arbeider, met gezond verstand en met verantwoordelijkheidsgevoel, moet dit beseffen. Voor een katholiek is nu, ninder dan ooit, plaats in een zogenaamd moderen vakbond."¹²³

Wanneer de revolutie als een nachtkaaarsje is uitgegaan, is dit - volgens Serrarens - te danken aan het katholieke volksdeel en in het bijzonder de katholieke arbeiders.

"En die nog buiten onze beweging staan, zij weten nu, dat zij als katholieken de rode vakbeweging moeten verlaten, maar mee zich moeten scharen in de Roomsche vakbeweging, die geen revolutie maakt, maar dit tot haar devies heeft genomen: Ego laboro constanter! Ik werk standvastig door!¹²⁴ De anti-religieuze instelling, die Serrarens bij de socialistische vakbeweging bespeurde, was - naar zijn mening - de oorzaak van het ontstaan van christelijke vakverenigingen. De socialistische arbeiders hadden hun vakbeweging onaanvaardbaar gemaakt voor het christelijke volksdeel door de materialistische leer van het marxisme - "een mengsel van geniale vondsten, scherpe waarneming, gezond inzicht en daar doorheen: overhaaste conclusies, lichtvaardig oordeel en wilde fantasie" - en door aanvallen op godsdienst en zedewet. Dit alles werd verbonden met socialistische theoriën, waardoor de arbeiders voor de keus werden gesteld: of de eenheid te handhaven ten koste van hun godsdienstige overtuiging, of eigen organisaties te stichten.¹²⁵

Daarentegen bestond er in Engeland en Amerika geen reden om de

arbeiderseenheid te breken en tot de vorming van afzonderlijke christelijke vakverenigingen over te gaan, omdat de 'unions' daar niet door het socialisme werden geleid en geen afwijzend standpunt innamen tegenover godsdienst en zedewet.¹²⁶ Deze mening heeft Serrarens bij een van zijn eerste optredens in de Eerste Kamer eveneens naar voren gebracht. Henrik Polak - een van de grote socialistische voormannen, oprichter van het NVV - vraagt zich hardop af, wat de katholieke arbeiders te verwachten hebben van de RK Staatspartij; en waarom zij zich niet - net als in Engeland - aansluiten bij de socialistische partij. Als een van de aanhangers van de vakbeweging in de RK Staatspartij reageert Serrarens hierop door te zeggen, dat zijn partij - ondanks de conservatieve elementen - toch een belangrijk middel kan zijn om de arbeiders te verlossen uit hun toestand van proletariaat. De politiek van de RK Staatspartij is, naar zijn mening, gericht op een uiterst constructieve ordening van het economisch leven, die voor het proletariaat de weg bereidt naar een samenleving, waarin gelijke rechten zijn voor de arbeiders. De reden, waarom in Engeland de katholieke arbeiders wel toetreden tot de Labourpartij en in Nederland niet tot de SWAP, ligt in het socialistische karakter van de laatste.¹²⁷

Deze verklaring roept bij Polak vele vragen op over het ontstaan en bestaan van het proletariaat, waaruit ook de katholieke arbeiders verlost moeten worden. De erkenning van het bestaan van het proletariaat houdt volgens hem de erkenning in van de klassenstrijd; en van het feit, dat er botsende klassen zijn met tegenstrijdige belangen.

"'Verlossing uit het proletariaat' kan slechts betekenen verlossing uit de onderliggende positie, waarin de arbeidersklasse zich bevindt, en het komen op gelijk niveau, met gelijke rechten en gelijke belangen met degenen, die niet tot het proletariaat behoren. Dat is socialisme, want langs geen andere weg is verlossing te verkrijgen. De 'verlossing van het proletariaat' zal er ook wel komen, maar niet door de RK Staatspartij. Dat het deze zal zijn die het zal bewerkstelligen, is een zinledige phrase, goed om onnoozele kiezers mee te vangen".¹²⁸

Het standpunt van Serrarens, als zou de Labourpartij niet

socialistisch van aard zijn, werd door Polak - die zelf lange tijd in Engeland heeft gewoond, daar kennis heeft gemaakt met vele socialistische leiders, en de boeken van Sydney Webb heeft vertaal - verworpen.¹²⁹

HOOFDSTUK II

HET ECONOMISCH WERELDPROGRAMMA

De discussie met Polak was er één in een heel lange reeks. Voortdurend zette Serrarens zich af tegen andere opvattingen over de vakbeweging dan de zijne, om de eigen positie van de christelijke vakbeweging te benadrukken en te verstevigen. Dit komt ondermeer tot uiting in het economisch wereldprogramma van het ICV, dat in 1922 op het congres te Innsbruck werd aangenomen en in 1934 te Montreux opnieuw werd bekrachtigd. In dit programma - waarvan Serrarens één der geestelijke vaders is - wordt de materialistische wereldbeschouwing, het individualisme van de liberale economie, het socialisme en het communisme en de klassenstrijd afgewezen.¹³⁰ In de sociale en economische orde moeten de christelijke beginselen gelden. De verwezenlijking van het christendom beantwoordt - "omdat ieder mens in zijn aard christelijk is" - aan de behoefte van alle mensen. Een gezonde wereldordening - waarin de mens centraal staat - is dan ook gebaseerd op de christelijke wereldbeschouwing.¹³¹

Net als in de pauselijke encyclie Rerum Novarum wordt in het economisch programma het eigendomsrecht als noodzakelijk beschouwd. Ieder mens heeft recht op de vruchten van zijn arbeid en iedereen heeft het recht, de middelen tot levensonderhoud in bezit te hebben. Dit moet echter niet absoluut worden opgevat.

"Het ICV vindt het veel belangrijker, dat ieder de mogelijkheid heeft, eigen bezit te verwerven, dan dat de vreugde aan de goederen der aarde moet bestaan in het bewustzijn, dat alles van allen is. Het eigen tuintje is belangrijker dan het medebezit van een plantsoen."¹³²

In het belang van de individuen en de gezinnen eisen het gezonde verstand en het natuurrecht echter, dat de goederen der wereld aan de mensheid worden dienstbaar gemaakt. De totale aardse goederen moeten de welvaart der mensen dienen.¹³³

Ondanks deze erkenning van het eigendomsrecht vindt het ICV de alleenheerschappij van het kapitaal over de leiding en beheer van de productie, alsmede het alleenbeschikkingsrecht over de opbrengst, onhoudbaar, Arbeid moet - volgens haar morele en economische betekenis - hiervan ook deelgenoot zijn.

zij heeft begaan tegen religieusen, kloosters en andere christelijke instellingen. Hij meende, dat een overwinning van de republikeinen het einde zou betekenen van de vrijheid van geweten voor de arbeiders. Onder de overheersing van de regering van Valencia zou er geen toekomst meer zijn voor de christelijke arbeiders, noch als arbeider noch als christen.¹⁷⁷

HOOFDSTUK IV

Het communisme

De afkeer van Serrarens voor het socialisme en het fascisme werd overtroffen door zijn afkeer van het communisme; meer nog door de vorm, die er in de Sovjet-Unie aan is gegeven.

Hij tracht in de historische ontwikkeling van Rusland een verklaring te vinden voor de vestiging van het communisme aldaar. Het gescheiden optrekken van Rusland en het Avondland, versterkt door de breuk tussen de Oosterse en Westerse Kerk, leden tot wezenlijke verschillen. De weinig strijdbare houding van de Grieks-katholieke kerk, de onderwerping ervan aan het wereldlijk gezag, de neiging bij de Russische intelligentsia tot socialisme, een atheïstisch materialisme; dit alles zijn voor- tekenen geweest, naar de mening van Serrarens, van wat er na 1917 komen ging.¹⁷⁸ De felle revolutionair Lenin, door het keizerlijke Duitsland naar Rusland gebracht om revolutie te zaaien, bracht Rusland de chaos nabij. Het door Lenin geplante marxisme is, volgens Serrarens, een systeem vol tegenstrijdigheden; een systeem net zo zedeloos als het kapitalisme. De wijze waarop in dit systeem de vakbeweging is opgezet, wordt door hem niet aanvaard. "Een echte vakbeweging wordt door de arbeiders zelf gemaakt en geleid, zij leeft en groeit uit hun offers, zij is niet alleen voor de arbeider, maar ook van de arbeider".¹⁷⁹

Deze opvatting van Serrarens over de Russische vakbeweging wordt ook in sociaal-democratische kringen gedeeld. Lammers neemt de daar bestaande vakverenigingen filialen van de communistische partij.¹⁸⁰ Moskou vertegenwoordigt volgens hem de autocratie, gepaard gaande met geestelijk knechtschap. De moderne vakbeweging vertegenwoordigt daarentegen de democratie en de daarmee verbonden geestelijke vrijheid. Dit fundamentele verschil tussen beide richtingen is er, naar de mening van Lammers, de oorzaak van, dat zij aangewezen zijn om gescheiden op te marcheren.¹⁸¹

Dit gescheiden opmarcheren werd in de christelijke vakbeweging letterlijk genomen; in die zin, dat zij het mandaat van de Russische arbeidersafgevaardigde bij de IAC ter discussie stelde; zonder succes overigens. Nog teleurstellender werd de toelating van Rusland tot de Volkenbond ervaren. Serrarens spreekt in dit verband van de 'doodzonde van de Volkenbond' en

een belediging van het christendom, daar Sovjet-Rusland de enige staat ter wereld is, die bewust streeft naar de volkomen uitroeiing van de godsdienst in zijn onmetelijke gebied en in de gehele wereld. De Volkenbond en zijn doel - vrede door gerechtigheid - kan namelijk, volgens hem, slechts worden verstaan in de zin van de westelijke cultuur, waarvan de beste elementen juist worden gevormd door hetgeen zij van de christelijk zedeleer overgehouden heeft.¹⁸²

Het zijn niet politieke opportunistische gronden, die leiden tot het anti-communisme, maar de beginselen ervan. De christelijke vakbeweging is één van de belangrijkste tegengiffen ertegen. Zij wil echter meer dan destructief zijn. Tegelijkertijd wil zij een sociaal program verwezenlijken, dat uit haar aard naar voren komt.¹⁸³

"De strijd tegen het communisme blijft negatief als het niet tevens een strijd is tegen de bondgenoten van het communisme; de armoede en de sociale reactie, en als het niet op de eerste plaats een gigantische poging is om de sociale gerechtigheid te doen zegevieren".¹⁸⁴

Het is de - ook door het communisme gevoerde - strijd tegen armoede en sociale reactie, die - evenals de op het slagveld van de Tweede Wereldoorlog geleverde prestaties tegen het nazisme en fascisme - bij Serrarens een zekere erkenning afdwingt. De krachtsinspanningen van de Russen, hun ongehoorde offers, hun energie en hun taaiheid - waar hij de grootste bewondering voor heeft - kunnen echter niet verdoezelen, dat de democratie in Oost-Europa verdwenen is.¹⁸⁵ De zwakte van de Sovjet-Unie ligt dan ook niet in de economische prestaties. Zij ligt in het feit, dat de vrijheid, de gerechtigheid, de democratie slechts woorden zijn geworden, die hun zin verloren hebben. Verder berust die zwakte op de omstandigheid, dat in het Sovjet-regime, dat door en door materialistisch is, slechts de materie ziet en niet gelooft, dat de mens een schepsel Gods is en dat God koning der wereld is. Aldus Serrarens.¹⁸⁶

Het grote mooie doel, dat het communisme in het vaandel voert - het doen ophouden van de uitbuiting van de ene mens door de andere - is teruggeweken voor de macht van de staat, die miljoenen uitbuit; in de bedrijven altijd hogere opvoering der productie verlangt en buiten de gewone bedrijven, in de tien-

tallen miljoenen omvattende dwangarbeiderskampen, die hogere productie afdwingen.¹⁸⁷

De Sovjet-Unie is, naar de mening van Serrarens, niet gericht op het redden van de arbeiders uit de slavernij van het kapitalisme. Dan zou het om te beginnen zijn eigen arbeiders niet uitbuiten en tientallen miljoenen in dwangarbeiderskampen erger behandelen als slaven. Dan zou het ook de arbeidende massa's, waarover het krokodillentranen plengt, vrijheid en welvaart geven.¹⁸⁸

Desondanks noemt Serrarens het communisme het geweten van het westen. Het ziet volgens hem de zwakheden, de fouten en de vergissingen van het westerse kapitalisme en maakt het daarop opmerkzaam. Het communisme beweert, dat de maatschappij, die niet communistisch is, zal verdwijnen en ineensstorten; dat een dergelijke maatschappij noodzakelijkerwijs de arbeiders moet uitbuiten en dat zij slechts door winzucht bezielt is en geen gerechtigheid kent. De vrije volkeren hebben, volgens Serrarens, de taak te bewijzen, dat de gerechtigheid en naastenliefde in onze nieuwe maatschappij kan opbloeien.¹⁸⁹ Zo moet de strijd tegen het communisme worden gevoerd en niet met militair geweld. Serrarens wijst het communisme af, maar haat het niet.¹⁹⁰

Serrarens vindt het vanzelfsprekend dat Europa, naast zijn economie, ook zijn verdediging organiseert en door de bewapening een zeker evenwicht handhaaft tussen Oost en West. "Maar het is even duidelijk, dat een herbewapening op zich een waanzin van wereldomvattende strekking is."¹⁹¹

HOOFDSTUK V

Het ICV na het vertrek van Serrarens

Binnen het ICV zag Serrarens er altijd nauwgezet op toe dat de christelijke beginselen in acht werden genomen. De expansiemogelijkheden voor het ICV werden daardoor beperkt tot Europa, omdat daarbuiten geen christelijke vakorganisaties bestaan, met uitzondering misschien van Frans-Canada en Zuid-Vietnam. Serrarens was zich hier sterk van bewust, maar hield vast aan de christelijke beginselen.

Zijn opvolger echter, August Vanistendael, legt ook Latijns-Amerika, Afrika en Azië open voor het ICV. De bonden op deze continenten kunnen niet akkoord gaan met het predikaat 'christelijk', daar zij - voor het merendeel - andere religies zijn toegedaan. Om deze opening naar de continenten te voltooien stelt het ICV een nieuwe beginselverklaring op - in november 1963, kort na het overlijden van Serrarens - die aansluiting van andere - op een of andere religie gestoelde - vakbonden mogelijk maakt. Sindsdien beweegt het zich onder een nieuwe naam: Wereldverbond van de Arbeid (WVA).¹⁹²

- 1- Bij het RK. Vakbureau ging het gerucht, dat Serrarens uit een Zeeuwse burgemeestersfamilie zou komen. Dit blijkt onjuist te zijn.
- 2- Mejuffrouw H. Welters vertelde met dit, in een gesprek, dat ik met haar had over haar zwager P.J.S. Serrarens.
- 3- Winkler-Prins encyclopaedie, deel 17, pag 654-659
- 4- C.J. Kuiper, Uit het rijk der arbeid, 2e druk, Utrecht, 1951, deel 1, pag 226. Het gedeelte over Herwonnen Levenskracht komt goedendeels voor rekening van Serrarens.
- 5- Leden van deze commissie zijn: C.Roestenberg (voorzitter), W.H.D. Frie (Diamantbewerkers, secretaris) H.A. Bekker (typografen, penningmeester), N.Palmboom (goud- en zilverbewerkers) en J.van de Nieuwenhuizen. Zie Kuiper 1, pag 224.
- 6- Kuiper 1, pag 224.
- 7- Kuiper 1, pag 226.
- 8- Kuiper 1, pag 85
- 9- Kuiper 1, pag 229.
- 10- Kuiper 1, pag 229.
- 11- Kuiper 1, pag 84 en pag 227
- 12- Kuiper 1, pag 229
- 13- Dit vertelde de heer Mulder, oud-secretaris van AC de Bruyn me, in een gesprek, dat ik met hem gehad heb.
- 14- Kuiper 1, pag 85.
- 15- Kuiper 1, pag 85.
- 16- Kuiper 1, pag 229-230.
- 17- Kuiper 1, pag 234
- 18- Kuiper 1, pag 235 en dr K. du Bois de Vroijlande s.j. - Volksverheffing in de RK Standsorganisatie der werklieden in Nederland, Leuven 1924, pag 240.
- 19- Kuiper 1, pag 240 en Du Bois, pag 241.
- 20- Schaepman op 19 maart 1893 te Utrecht bij de stichting van de afdeling Utrecht van de katholieke werkliedenvereniging, geciteerd in: Willem van de Pas - Inzicht en verdieping, Utrecht 1955, pag 14-15.
- 21- Kuiper 1, pag 80-83.
- 22- Kuiper 1, pag 228 en Du Bois, pag 239.
- 23- Du Bois, pag 241.

- 47- Internationaal Congres der christelijke vakbeweging, Rotterdam, 1920, pag 16.
- 48- Congres, pag 16 en Kuiper 2, pag 288-289
- 49- Congres, pag 15-16
- 50- Congres, pag 18
- 51- Kuiper 2, pag 293-295, en H.J. Kuiper
- 52- Mr S.Mok, de vakbeweging, 2e druk, Den Haag 1953, pag 97
- 53- Naast deze twee internationales bestaat er nog een Rode Vakbewegingsinternationale (RVI), die - in 1921 opgericht - zijn zetel heeft in Moskou.
- 54- Gribling, pag 367-368
- 55- Onze toekomst ligt in de ruimte; 40 jaar ICV, 1920 - 1960, Kortrijk, 1960, pag 11-12
- 56- Die Christeliche Gewerkschaftsinternationale (1922-1925), Utrecht, 1926, pag 48 ev.
- 57- 1922-1925, pag 50
- 58- 1922-1925, pag 50
- 59- 1922-1925, pag 48
- 60- 1922-1925, pag 9
- 61- P.J.S. Serrarens - Das Weltwirtschaftsprogramm, Essen 1922, pag 9
- 62- Serrarens, Weltw.pr., pag 11-13
- 63- 1922-1925, pag 10
- 64- 1922-1925, pag 34
- 65- 1922-1925, pag 10 ev
- 66- 1922-1925, pag 12 ev
- 67- 1922-1925, pag 15
- 68- 1922-1925, pag 16-17
- 69- Naar ordening; rond het economisch program van het internationaal christelijk vakverbond, Utrecht 1937, pag 17.
- 70- J.J.Kuiper
- 71- Die Arbeit der christlichen Gewerkschaftsinternationale (1925-1928), Utrecht, 1929, pag 54-55
- 72- P.J.S. Serrarens - De revolutie van het hakenkruis, Utrecht, 1933, pag 7-10 en: Die Arbeit der christlichen Gewerkschaftsinternationale (1932-1934), Utrecht 1934, pag 83-85.

- 73- P.J.S. Serrarens - Het probleem Oostenrijk, Utrecht 1934, pag 35-36 en: 1932-1934, pag 261-268
- 74- Van Montreux tot Parijs, het werk van de Internationale Christelijke Vakbeweging 1934-1937, Utrecht 1934, pag 194
- 75- 1932-1934, pag 261-268
- 76- 1934-1937, pag 5-6
- 77- 1934-1937, pag 54
- 78- 1934-1937, pag 184
- 79- 1934-1937, pag 55
- 80- 1934-1937, pag 182
- 81- 1925-1928, pag 43
- 82- 1925-1928, pag 44-45 en 1932-1934, pag 81
- 83- Handelingen 1ste Kamer 1930-1931, pag 381-384
- 84- Handelingen 1ste Kamer 1929-1930, pag 225-227 en: De Volkskrant, 7 maart 1930. In de Volkskrant van 8 maart 1930 levert K. (C.J.Kuiper) commentaar op het optreden van Serrarens, waarin hij naar mijn mening langs de essentie van de zaak heengaat. De vraag, die Polak stelt, is waarom Roomse arbeiders zich niet aansluiten bij te SDAP, maar wel bij de RK Staatspartij. Volgens K. was de kern van het debat de Engelse Labourpartij: "of zij namelijk al dan niet een socialistische partij mag heeten, en of ze als zoodanig met de socialistische partijen van het Europesche vasteland op één lijn is te stellen.
- 85- Handelingen 1ste Kamer 1931-1932, pag 387-388; 1934-1935, pag 176-180, 1935-1936, pag 117-118 en 150, 1935-1936, pag 514-518 en 1936-1937, pag 415-418.
- 86- Gribling, pag 463
- 87- Andere leden van deze commissie zijn prof. Raaijmakers sj. dr M.Verhoeven, Henri Hermans, B. Hinterding (later vervangen door B.Berendsen) en Albert v/d Meys. Secretaris van deze commissie is G.D. Zegers.
- 88- V.D.Pas, pag 37-46 en Gribling, pag 440. De 'Sociale Hogeschool' bestaat - als A.C. De Bruyn-instituut voor sociaal-economische vorming - nog steeds. Het is gevestigd aan de Dribergsestraatweg in Doorn (prov. Utrecht).
- 89- Handelingen 2e Kamer 1939-1940, pag 296
- 90- Mej H.Welters.

- 91- H.J. Kuiper
- 92- Van Parijs tot Brussel, het internationaal christelijk vakverbond van 1937-1945, Utrecht, 1945, pag 17-22
- 93- 1937-1945, pag 63-67
- 94- Het ICV van Amsterdam tot Lyon, Utrecht 1949, pag 30
- 95- XI.Kongress, Den Haag, 2-5 juli 1952, Das Mitbestimmungsrecht der Arbeitnehmer, Utrecht 1952, pag 114
- 96- Kongress, pag 122
- 97- Amsterdam-Lyon, pag 69-70
- 98- 40 jaar ICV, pag 19
- 99- Arbeidsconferentie - 31 ste Internationale, Den Haag 1948, pag 54
- 100- Verslag - Beknopt (van de) 32ste Internationale Arbeidsconferentie, Den Haag 1949, pag 14
- 101- De Volkskrant 2 juli 1951 en: de Maasbode, 3 juli 1951
- 102- Amsterdam-Lyon, pag 25-26
- 103- De Volkskrant 27 augustus 1963; Nieuw Europa, sept-okt. 1963.
- 104- De heer J.A.G. Alders vertelde me dit tijdens een gesprek, dat ik met hem gehad heb.
- 105- Mok, pag 172
- 106- Mok, pag 172
- 107- Alders
- 108- Kongress, pag 13
- 109- Plechtige openbare zittingen van het Hof van Justitie 1963-1968, Luxemburg 1968, pag 19
- 110- Mej. H.Welters
- 111- Het Berg en Bosch, waar Serrarens overlijdt is niet meer het oude noodsanatorium in de buurt van Apeldoorn. Het is later verhuisd naar een meer permanente behuizing aan de prof. Bronkhorstlaan 10 in Bilthoven.
- 112- Henri Polak in een voorwoord bij J. van den Tempel, De nederlandse vakbeweging en haar toekomst, 1910 geciteerd bij Mok, pag 21.
- 113- Rerum Novarum en Quadragesimo Anno, Utrecht 1949, pag 18
- 114- Rerum Novarum, pag 15
- 115- Rerum Novarum, pag 17
- 116- Rerum Novarum, pag 20-22
- 117- Rerum Novarum, pag 50 en pag 56

dit peil beïnvloeden van de zijde der vraag naar arbeidskrachten? Welke middelen kunnen worden aangewend teneinde dan invloed dezer factoren te verzachten of uit te schakelen; prof.dr. ir J. Goudriaan en P.J.S. Serrarens; Den Haag, 1937, pag 175 en: 1932-1934, pag 23

- 149- Prae-advies, pag 186-193
- 150- 1928-1932, pag 113-114
- 151- Prae-advies, pag 25-26
- 152- Prae-advies, pag 205
- 153- Handelingen 1ste kamer, 1931-1932, pag 387-388
- 154- Prae-advies, pag 207
- 155- Handelingen 1ste kamer, 1935-1936, pag 117
- 156- Handelingen 1ste kamer, 1935-1936, pag 117
- 157- Handelingen 1ste kamer, 1935-1936, pag 150
- 158- Handelingen 1ste kamer, 1934-1935, pag 176-180
- 160- Plan- De Man, weergegeven in 'De Belgische Vakbeweging', maandblad van het Belgische socialistische vakverbond in extenso geciteerd in de Internationale Christelijke vakbeweging, maandschrift van het ICV 12e jrg 1934, pag 30 ev.
- 161- De ICV, 12e jrg, 1934, pag 30 ev.
- 162- De ICV, 12e jrg, 1934, pag 47 ev.
- 163- 1925-1928, pag 20
- 164- 1932-1934, pag 5
- 165- Revolutie van het hakenkruis, pag 10-11
- 167- Revolutie van het hakenkruis, pag 13
- 168- Het probleem Oostenrijk, pag 6-7
- 169- Het probleem Oostenrijk, pag 7
- 170- Het probleem Oostenrijk, pag 6
- 171- C.Lammers - De Vakbeweging en haar problemen, Amsterdam 1935, pag 225.
- 172- Josef Hofbauer - Osterreich in: Tribüne, Sozialdemokratische Monatsschrift (Praag) 7. jrg, maart 1934, nr 3.
- 173- Hofbauer in: Tribüne 7. jrg. februari 1934, nr 2
- 174- Het probleem Oostenrijk, pag 38
- 175- Het probleem Oostenrijk, pag 41 en: 1932-1934, pag 261-268. Sociaal-democraten hebben de christe-

lijke vakbeweging vaak verweten vast te houden aan de ordeningsgedachte; dit gebeurde onder andere door het orgaan van de Duitse sociaal-democratische metaalbewerkerbond 'Der Metallarbeiter'. Serrarens reageert er in het maandschrift de ICV als volgt op: "Wij kunnen de 'Metallarbeiter', die na de Russische ervaringen het socialisme toch niet afgezworen heeft, de verzekering geven, dat de christelijke vakorganisaties er evenmin aan denken, hun program te verloochenen, alleen maar omdat sommige fascistische hervormingen uiterlijk ermee overeenstemmen". zie de ICV, 10de jrg 1932, pag 49

176- 1934-1937, pag 21-22

177- 1934-1937, pag 20-21. Deze ambivalente en genuanceerde opstelling van Serrarens is in zekere zin wel verklaarbaar. Het socialisme en communisme van de republikeinse regering was reden genoeg om zich daar niet achter te stellen, te meer daar deze het kerkelijke establishment aantastte. Het is datzelfde kerkelijke establishment echter, dat - naast de fascistische tendens in de Franco-beweging - Serrarens niet achter de opstandelingen ging staan. In de jaren twintig namelijk had hij een bezoek gebracht aan Spanje om bij de bisschoppen steun te krijgen voor het ICV. Hij kreeg daar echter geen voet aan de grond. Zeer teleurgesteld kwam hij terug, vooral vanwege het grote verschil tussen rijk en arm. In Toledo - destijds een stad zo groot als Gouda - bleken 7 kathedralen te staan, elk met een eigen kapittel en kanunniken, die in paleizen woonden, terwijl de arbeiders in grote armoede leefden.

- H.J. Kuiper

178- P.J.S. Serrarens, Rusland en het Avondland, Utrecht 1948

179- Rusland en het Avondland, pag...

180- Lammers, pag 198-199

181- Lammers, pag 202

182- De ICV, 12e jrg, pag 147 ev.

183- Kongress, pag 106

184- Amsterdam-Lyon, pag 347

185- 1937-1945, pag 11.

- 186- Kongress, pag 76
- 187- Amsterdam-Lyon, pag 27-28
- 188- Amsterdam-Lyon, pag 20
- 189- Kongress, pag 43
- 190- Kongress, pag 244
- 191- Kongress, pag 39-40
- 192- Alders en: De Volkskrant, 21 november 1963.

LITERATUUR

- Die Arbeit der christlichen Gewerkschaftsinternationale,
1925-1928, Utrecht 1929
- Die Arbeit der christlichen Gewerkschaftsinternationale,
1928-1932, Utrecht 1932
- Die Arbeit der christlichen Gewerkschaftsinternationale,
1932-1934, Utrecht 1934
- W. Banning, Geloof en arbeid, Amsterdam 1935
- Dr K. du Bois de Vroijlande sj, Volksverheffing in de RK
Standorganisatie der werklieden in Nederland, Leuven 1924
- Internationaal Congres der christelijken vakbeweging, Rotter-
dam 1920
- Nieuw Europa, 16de jaargang, 1963, nr 9-10
- Die christlichen Gewerkschaftsinternationale, 1922-1925,
Utrecht 1926
- J.P. Gribling, Aalberse, P.J.M. 1871-1948
- Handelingen 1ste kamer, jaargangen 1929-1930, 1930-1931,
1931-1932, 1932-1933, 1933-1934, 1934-1935, 1935-1936 en
1936-1937.
- Handelingen 2e kamer, jaargang 1939-1940
- Het ICV van Amsterdam tot Lyon, Utrecht 1949
- Onze toekomst ligt in de ruimte; 40 jaar ICV 1920-1960,
Kortrijk 1960
- XI. Kongress, Den Haag 2-5 juli 1952, Das Mitbestimmungs-
recht der Arbeitnehmer, Utrecht 1952
- C.J. Kuiper, Uit het rijk der arbeid, 2e druk, Utrecht 1951
- Labor, orgaan van het ICV, 1963, nr 5-6
- C. Lammers, De vakbeweging en haar problemen, Amsterdam 1935
- C.v.d.Lende en P.J.S. Serrarens, Het Wereldvakverbond en het
Internationaal Christelijk Vakverbond, Den Haag 1948
- De Maasbode, 3 juli 1951
- Mr S.Mok, De Vakbeweging, 2e druk, Den Haag 1953.
- Naar ordening: rond het economisch programma van het inter-
nationaal christelijk vakverbond, Utrecht 1937
- Willem van de Pas, Inzicht en verdieping, Utrecht 1955
- Prae-adviezen over de vragen, valt hier te lande...,
Den Haag, 1937
- Rerum Novarum en Quadragesimo Anno, uitgegeven door de Neder-
landse Katholieke Arbeidersbeweging, Utrecht 1949.

P.J.S. Serrarens, de indirecte bestrijding der tuberculose,
Utrecht 1923

Roomsche kinine tegen roode koorts,

Utrecht 1918

Het probleem Oostenrijk, Utrecht 1934

De revolutie van het hakenkruis,

Utrecht 1933

Rusland en het Avondland, Utrecht 1948

Das Weltwirtschaftsprogramm, Essen 1922

Tribüne, Sozialdemokratische Monatschrift (Praag), 7. Jahrgang

P.J. Troelstra, Gedenkschriften deel IV Storm, Amsterdam 1931

De Internationale Christelijke Vakbeweging, maandblad van het
ICV sinds 1927.

Het Internationaal Christelijk Vakverbond van Parijs tot
Brussel, 1937-1945, Utrecht 1945

Van Montreux tot Parijs, het werk van de Internationale Chris-
telijke Vakbeweging 1934-1937, Utrecht 1937

De Volkskrant, 7 en 8 maart 1930, 2 juli 1951 en 27 augustus
1963

Das Weltwirtschaftsprogramm der Internationale christlichen
Gewerkschaftsbewegung, Utrecht 1934

Plechtige openbare zittingen van het Hof van Justitie van de
Europese gemeenschap, 1963-1968, Luxemburg 1968.

- 118- Rerum Novarum, pag 106-113
- 119- Rerum Novarum, pag 98-98
- 120- W.Banning - Geloof en arbeid, Amsterdam 1935, pag 51
- 121- Banning, pag 50
- 122- Banning, pag 63
- 123- Roomsche kinine, pag 7-8 en: Kuiper 1, pag 168-176
- 124- Roomsche kinine, pag 16
- 125- Zo dacht Serrarens erover: korte bloemlezing uit het werk van Serrarens in Labor, orgaan van het ICV nr 5-6 1963, pag 241-268
- 126- Labor, 241-268; en 1922-1925, pag 63
- 127- Handelingen 1 ste kamer, 1929-1930, pag 205.
- 128- Handelingen 1 ste kamer, 1929-1930, pag 225-227
- 129- Handelingen 1 ste kamer, 1929-1930, pag 225-227
- 130- Das Weltwirtschaftsprogramm, der Internationale christliche Gewerkschaftsbewegung, Utrecht 1934, pag 2-3
- 131- Serrarens - weltw. pr. pag 4.
- 132- v.d. Lende, pag 53
- 133- Serrarens - Das Weltw.pr., pag 7
- 134- Serrarens - Das Weltw.pr., pag 10
- 135- Serrarens - Das Weltw.pr., pag 8
- 136- Weltwirtschaftsprogramm, pag 4
- 137- Weltwirtschaftsprogramm, pag 5
- 138- Weltwirtschaftsprogramm, pag 5-7
- 139- Serrarens - Das Weltw.pr. pag 17-18
- 140- Kuiper 2, pag 300
- 141- Naar ordening, pag 12 en: 1932-1934, pag 15-21
- 142- Adam Stegerwald in Heders Staatslexicon 1, pag 296 geciteerd in naar Ordening, pag 12-13
- 143- Naar ordening, pag 13
- 144- V.d. Lende, pag 54
- 145- 1922-1925, pag 65 en Serrarens - Das Weltw.pr., pag 3
- 146- Labor, pag 241-268
- 147- Naar ordening, pag 21 en 1928-1932, pag 10-11
- 148- Prac-adviezen over de vragen, valt hier te lande, ook na de verbetering der conjunctuur, een blijvend verhoogd peil der werkloosheid te verwachten: a. Op grond van factoren, gelegen bij het aanbod van werkkrachten op de arbeidsmarkt; b. Op grond van factoren, welke